

บทที่ 4

ตัวตนในความคิดเรื่องมิตรภาพของอริสโตเติล

4.1 กรอบความคิด

วิทยานิพนธ์นี้ต้องการเสนอว่า ความคิดเรื่องตัวตนในจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล มีความต่างในประการสำคัญจากความคิดเรื่องตัวตนในจริยศาสตร์กระแสหลัก ซึ่งมีพื้นฐานอยู่บนข้อสันนิษฐานชุดหนึ่ง กล่าวคือตัวตนทางจริยศาสตร์หมายถึงตัวตนที่ถอดถอนได้จากบริบทเฉพาะ มีความสมบูรณ์พอเพียงในตัวเอง และเป็นตัวตนที่มีการใช้เหตุผลบริสุทธิ์ที่อยู่เหนืออารมณ์ความรู้สึก อันผูกพันเชื่อมโยงอยู่ในความสัมพันธ์และความไม่แน่นอนต่างๆของชีวิต ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้มีผลทำให้ตัวตนในจริยศาสตร์กระแสหลักถูกตัดขาดออกจากพื้นที่ส่วนตัว หมายความว่า อารมณ์ มิตรภาพ ความสัมพันธ์ ประวัติศาสตร์ประสบการณ์ส่วนตัว แง่มุมมิติต่างๆที่เป็นความไม่แน่นอนต่างๆของชีวิต (contingencies) ถูกกันออกไป ด้วยทัศนคติที่ว่า มิติต่างๆเหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องและไม่มีความสำคัญ (irrelevant) ต่อการตัดสินใจทางจริยธรรมบ้าง หรือด้วยทัศนคติที่ว่า มิติต่างๆเหล่านี้อาจเกี่ยวข้องและมีผลต่อการตัดสินใจทางจริยธรรม แต่เป็นความเกี่ยวข้องในด้านลบ คือทำให้การตัดสินใจคลาดเคลื่อนไปจากที่ควรจะเป็น เพราะความผูกพันเชื่อมโยงส่วนตัว ทำให้เราไม่สามารถตัดสินใจเรื่องราวต่างๆอย่างเป็นกลาง เสมอหน้า ไม่เข้าใครออกใคร (impartial) วิธีคิดในแนวนี้สะท้อนคุณค่าที่ว่า การตัดสินใจที่ถูกต้อง จะต้องเป็นการตัดสินใจที่ยุติธรรม โดยที่ความยุติธรรม อยู่ที่การตัดสินใจที่มีนัยของความเป็นสากล ไม่ว่าจะใครตัดสินใจ และใครเป็นผู้เกี่ยวข้อง ก็ต้องได้ผลลัพธ์อย่างเดียวกัน วิธีพิจารณาแบบการทดลองทางความคิด (thought experiment) ของสำนัก สัญญาประชาคม (contractarianism) และวิธีการหาภูสากลของ คานท์ ล้วนชี้ไปที่การตัดสินใจทางจริยธรรมที่พื้นที่ส่วนตัวถูกกีดกันออกไปจากเขตแดนจริยธรรม และจริยศาสตร์ถูกมองว่าเป็นเรื่องที่อยู่ในเขตแดนสาธารณะ ดังนั้นจึงหมายความว่า การคิดเรื่องประเด็นทางจริยธรรมถูกจำกัดอยู่ในบริบทที่พื้นที่ส่วนตัวถูกแยกออกจากพื้นที่สาธารณะ และตัวตนที่อยู่ภายในพื้นที่ส่วนตัวถูกกีดกันไว้ให้อยู่นอกของเขตของจริยธรรม ประสบการณ์ที่อยู่ภายในพื้นที่ส่วนตัวถูกกีดกันออกไปเช่นกัน นักคิดสตรีนิยมไม่ได้มองปรากฏการณ์เช่นนี้ในการศึกษาจริยศาสตร์ ว่าเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างบังเอิญ นักคิดสตรีนิยมโต้แย้งว่า นักคิดทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลัก

ถือเอาข้อสมมติฐานบางอย่างร่วมกัน ประหนึ่งว่าข้อสมมติฐานนั้นเป็นความจริงสากล (ดังเช่นข้อสมมติฐานว่า อารมณ์และเหตุผลเป็นของสองอย่างที่ตรงข้ามกัน และความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองเป็นความสัมพันธ์ที่ฝ่ายหนึ่งยอมเป็นผู้ปกครองอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ อีกนัยหนึ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์และเหตุผล เป็นความสัมพันธ์ที่มีธรรมชาติเป็นความขัดแย้ง ต่อสู้เพื่อเอาชนะกันเสมอ) แต่ที่จริงแล้ว นี่ไม่ใช่เป็นความบังเอิญ นักจิตวิทยากระแสหลักไม่ได้บังเอิญมีข้อสันนิษฐานนี้ร่วมกันเพราะนี่เป็น "ธรรมชาติ" หรือ เป็น "ความจริง" ในทางตรงข้าม การมีข้อสันนิษฐานร่วมกันแสดงว่า นักทฤษฎีจิตวิทยากระแสหลัก มีวิถีคิดอยู่ในแบบแผนความคิด (paradigm of thought) เดียวกัน และนักคิดสตรีนิยมโต้แย้งว่าแบบแผนความคิดนี้คือ แบบแผนความคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ความคิดในแนวนี้นำไปสู่การเข้าใจได้ว่า ข้อสมมติฐานที่อยู่ในแบบแผนความคิดแบบนี้ ย่อมสนับสนุนระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เพศชายมีอำนาจเหนือเพศหญิง โดยวิถีคิดเช่นนี้เองทำให้เราเห็นว่า นักคิดสตรีนิยม เช่นเดียวกับนักคิดในสำนักมาร์กซิสต์ และโพสตีโมเดิร์นนิสต์ ไม่มีความเชื่อในการใช้เหตุผลบริสุทธิ์ที่ปราศจากแง่มุมที่เป็นมิติของอำนาจ ทั้งในวิธีที่ทฤษฎีจิตวิทยาถูกสร้างขึ้น (เพราะแม้ตัวทฤษฎีจิตวิทยาเองก็ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ที่ไม่ถูกปนเปื้อนโดยระบบอำนาจที่ครอบงำอยู่ในสังคมที่ทฤษฎีนั้นๆถูกสร้างขึ้น) และในวิธีที่ทฤษฎีจิตวิทยากระแสหลัก พยายามทำให้จิตวิทยาเป็นเรื่องของการใช้เหตุผลบริสุทธิ์ และเป็นเรื่องของความยุติธรรมสากลที่อยู่นอกเหนือจากบริบทของความสัมพันธ์ส่วนตัว เพราะในหลายครั้ง การ"ใช้เหตุผลบริสุทธิ์"แฝงนัยของระบบคิดที่จริงๆแล้วไม่บริสุทธิ์ คือเป็นความคิดที่ลำเอียงไปในแบบที่มีผู้ชายเป็นศูนย์กลาง(androcentric)โดยที่ผู้คิดไม่ทันระแวงถึงแง่มุมทางอำนาจของวิถีคิดนั้น

ในบริบทของการโต้แย้งระหว่างแนวคิดสตรีนิยม และทฤษฎีจิตวิทยากระแสหลักที่ในขณะนี้ถูกมองจากทางฝ่ายสตรีนิยมว่าไม่สามารถแยกออกได้ หรือถูกเข้าใจได้เป็นต่างหากจากระบบคิดแบบผู้ชายเป็นใหญ่ การกลับไปดูวิธีมองจิตวิทยาแบบอริสโตเติลจะมีผลกระทบต่อ การโต้แย้งนี้ในสองทาง คือหนึ่งหากเราพบว่าอริสโตเติลไม่ได้ถือเอาข้อสันนิษฐานที่ทฤษฎีจิตวิทยากระแสหลักยึดถือ นั่นย่อมตอกย้ำความคิดที่แพร่หลายอยู่ในหมู่นักจิตวิทยาสตรีนิยมว่าการคิดถึงประเด็นทางจิตวิทยาของนักทฤษฎีจิตวิทยากระแสหลัก ในส่วนที่เคยยึดถือกันว่าเป็นสากล เป็นธรรมชาติ เป็นความจริง (เช่น การคิดบนพื้นฐานของการแยกแยะ ทวินิยมระหว่าง เหตุผล / อารมณ์ หรือระหว่าง พื้นที่ส่วนตัว / พื้นที่สาธารณะ) อันที่จริงแล้วเป็นสิ่งไม่

แน่นอน (contingency) หมายความว่า ในการคิดถึงประเด็นทางจริยธรรม เราไม่จำเป็นต้องคิดแบบนี้ และสอง เราควรพิจารณาว่า สิ่งที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ที่ทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลักจัดให้อยู่นอกเขตแดนทางจริยธรรม มีความหมาย มีความสำคัญ อย่างไรในจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล เพราะว่าตามความคิดของนักคิดสตรีนิยม สิ่งที่ถูกกันออกไปย่อมเป็นสิ่งที่เป็นอันตรายต่อระบบผู้ชายเป็นใหญ่ ดังนั้นการกันออกไปจึงมีความหมายในเชิงอำนาจ ในขณะที่เดียวกันการหันกลับไปดูจริยศาสตร์ของอริสโตเติล และสามารถรวมเอาสิ่งที่เคยเป็นสิ่งตรงข้าม หรือเป็น "สิ่งอื่น" นอกเหนือไปจากบรรทัดฐาน (ในความหมายที่ว่า ความเป็นหญิง อารมณ์ ความเฉพาเจาะจง ถูกทำให้ "เป็นอื่น" ไปจากบรรทัดฐานหลัก คือ ความเป็นชาย เหตุผล ความเป็นสากล) ย่อมมีนัยทางอำนาจด้วย เพราะนั่นย่อมเป็นการปฏิเสธไม่เพียงแต่ทฤษฎี หรือวิธีคิดหนึ่งๆ แต่เป็นการปฏิเสธระบบอำนาจที่สนับสนุน และเป็นที่มาของวิธีคิดนั้นอีกด้วย

ในบทนี้สิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญมีสองส่วน คือ หนึ่ง หากเราพบว่าในวิธีเข้าใจตัวตนทางจริยศาสตร์ของอริสโตเติล อริสโตเติลไม่ได้มีข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับความเป็นตัวตนร่วมกับจริยศาสตร์กระแสหลัก หรือมีความเข้าใจเรื่องความเป็นตัวตนในทางตรงข้ามกับทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลัก ทำให้เราสงสัยได้ถึงความเป็นธรรมชาติ ธรรมดา ของวิธีที่นักจริยศาสตร์กระแสหลักคิด เกี่ยวกับความเป็นตัวตน นี่ยังไม่ได้หมายความว่าความคิดของอริสโตเติลถูกต้อง หรือมีประโยชน์มากกว่านักจริยศาสตร์กระแสหลัก เป็นแต่แสดงให้เห็นถึงภาพที่ไม่เหมือนกัน เราต้องพิจารณาในรายละเอียดเพื่อจะพบว่า วิธีมองของอริสโตเติลให้ความเข้าใจที่รอบด้าน ลุ่มลึก และตรงกับประสบการณ์จริงมากกว่าทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลักอย่างไร และ สอง เราจะพิจารณาว่า ความเข้าใจในความเป็นตัวตนทางจริยศาสตร์ของอริสโตเติล มีลักษณะที่รวมเอาสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ส่วนตัว เข้ามาในเขตแดนทางจริยศาสตร์อย่างไร หมายความว่า วิธีเข้าใจจริยศาสตร์ และวิธีมองประเด็นทางจริยธรรมของอริสโตเติล ทำให้สิ่งที่ไม่เคยถูกคิดว่าเป็นประเด็นทางจริยธรรมมาก่อน กลายเป็นประเด็นทางจริยธรรม

บทความนี้พิจารณาความคิดเรื่องมิตรภาพ เพราะมิตรภาพเป็นความคิดสำคัญที่เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นถึงมนุษย์ในแง่มุมที่อยู่ในความสัมพันธ์ ในการพิจารณาความคิดเรื่องมิตรภาพ เราจะเห็นภาพของตัวตนทางจริยธรรม ที่แตกต่างจากในทฤษฎีจริยศาสตร์กระแสหลักอย่างชัดเจน เพราะเมื่อเราพิจารณาความคิดเรื่องมิตรภาพ เราจะเห็น ตัวตน ที่อยู่ทั้งในพื้นที่สาธารณะ และใน

พื้นที่ส่วนตัว ยิ่งไปกว่านั้น เราจะเห็นว่า การแบ่งขั้วระหว่างพื้นที่ทั้งสอง เป็นสิ่งที่อริสโตเติลเห็นว่า เป็นปัญหา และเขาได้พยายามกล่าวถึงปัญหานี้ ในวิธีที่เขาโต้แย้งกับทฤษฎีของเพลโตซึ่งมีมาก่อน อริสโตเติลให้ภาพของชีวิตที่ดี ว่าเป็นชีวิตที่มีความเป็นองค์รวม(holistic)เป็นชีวิตที่มีความสมบูรณ์ และมีความเชื่อมโยงกันระหว่างมิติต่างๆของชีวิต สิ่งที่เป็นคุณค่าจากภายนอก (external goods เช่น การมีมิตร การมีปัจจัยจำเป็นในการดำเนินชีวิต) มีความสำคัญ และมีความจำเป็น ต่อชีวิตที่มีความสุข และต่อการพัฒนาทางจริยธรรมของบุคคล อริสโตเติลไม่ได้มองความดีว่าเป็นความสำเร็จส่วนตัว อันเป็นผลมาจากการคิดพิจารณาส่วนตัว แต่ความดีเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจาก และเกิดขึ้นใน กระบวนการหล่อหลอมทางจริยธรรม ที่เรามีสัมพันธ์กับเพื่อน

ในการพิจารณาความเข้าใจเกี่ยวกับตัวตน ที่อยู่ในความคิดเรื่องมิตรภาพของอริสโตเติล ข้าพเจ้ามุ่งจะชี้ถึงลักษณะบางประการของตัวตนในแบบนี้คือ หนึ่ง ตัวตนที่เราจะเห็น ไม่ได้เป็น ตัวตนที่สมบูรณ์พอเพียงในตัวเอง(self-sufficient) โดยไม่ต้องอาศัยผู้อื่น สิ่งอื่น ที่เป็นสิ่งไม่แน่นอน ต่างๆในโลก สอง ตัวตนที่ว่าเป็น ไม่ได้เป็นตัวตนนามธรรม ตัดขาดจากสิ่งเฉพาะ(particularity) ทั้งหลายที่เป็นบริบทจริงของคนๆหนึ่งอันไม่อาจถูกแทนที่ได้โดยคนอื่น และ สาม ตัวตนนี้ไม่ได้เป็น ผู้ตัดสินใจทางจริยธรรมที่ใช้เหตุผล (rational agent) โดยที่เหตุผลถูกตัดขาดจากอารมณ์ ข้าพเจ้ามุ่งที่จะไปสู่ประเด็นที่ว่า เมื่อทฤษฎีจริยศาสตร์ของอริสโตเติลมีความเข้าใจความเป็นตัวตน ในลักษณะ สามประการดังกล่าว จึงมีนัยที่ทำให้การสันนิษฐานแบบแบ่งสองขั้ว (binary assumption) ไม่สามารถมีได้ และทำให้การแบ่งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะกลายเป็นข้อสันนิษฐานที่มีปัญหา ในขณะที่เดียวกันก็ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทางจริยศาสตร์ ให้มีเขตแดนครอบคลุมถึงสิ่งอยู่ในพื้นที่ส่วนตัว ทำให้ชุดของคำถามทางจริยศาสตร์เปลี่ยนไป และวิธีหาคำตอบรวมทั้งวิธีคิดถึงจริยธรรมเปลี่ยนไป อีกด้วย

4.2 ตัวตนที่ไม่พอเพียง

"ปราศจากเพื่อนเสียแล้ว ไม่มีผู้ใดเลือกที่จะมีชีวิตอยู่ แม้ว่าเขาจะมีสิ่งที่เป็นคุณค่าอื่นๆทั้งหมด" (EN 1155a5-7)

"เราจะต้องการเพื่อนเพื่ออะไร เมื่อสวรรค์ประทานสิ่งดี (the good) เมื่อความยากลำบากเกิดขึ้น ผู้ที่มีสิ่งที่เป็นคุณค่าทั้งหมด และผู้ที่พอเพียงในตัวเอง (self-sufficing) จะต้องการเพื่อนด้วยหรือไม่ หรือในกรณีเช่นนี้เองที่เขาจะ

ต้องการเพื่อนมากที่สุด เพราะไม่เช่นนั้นแล้วเขาจะทำความดีต่อใคร จะอยู่กับผู้ใด เนื่องจากเขาจะไม่อยู่คนเดียวเป็นแน่ หากเขาต้องการสิ่งเหล่านี้ และสิ่งเหล่านี้ไม่สามารถมีได้โดยปราศจากมิตรภาพ ผู้ที่พอเพียงในตัวเองก็จะต้องการมิตรภาพด้วยเช่นกัน คำอุปมาที่เราใช้ในการถกเถียงกัน ที่โดยมากแล้วมาจากพระเจ้าไม่ถูกต้อง และไม่มีประโยชน์ต่อการพิจารณาในตรงนี้ เพราะว่าแม้พระเจ้าจะพอเพียงในตัวเอง และไม่ต้องการสิ่งอื่นสิ่งใด ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์จะเป็นเช่นนั้น ... ความพอเพียงในตัวเองที่เราสืบค้นอยู่นี้ไม่ใช่เป็นในแบบของพระเจ้า แต่เป็นในแบบของมนุษย์" (*Magna Moralia*, 1212b-1213a)

เป็นที่ชัดเจนว่า อริสโตเติลมองมนุษย์ว่าเป็นสิ่งที่เปราะบาง ต้องพึ่งพิงอิงอาศัยสิ่งอื่น ไม่มี ความพอเพียงในตัวเอง แม้เมื่อเขากล่าวถึง "ความพอเพียง" ความพอเพียงที่กล่าวถึงก็เป็นความพอเพียงของมนุษย์ ซึ่งต่างจากพระเจ้า ความต่างตรงนี้คืออะไร ใน จริยศาสตร์นิโคมาเคียน เขาอธิบายว่า

"เมื่อกล่าวถึงการพอเพียงในตัวเอง (self-sufficient) เราไม่ได้หมายความว่าถึงสิ่งที่พอเพียงสำหรับคนๆหนึ่งโดยลำพังตัวของเขาเอง สำหรับคนที่มีชีวิตอยู่โดดเดี่ยว แต่เราหมายรวมถึง สำหรับบิดามารดา บุตรธิดา ภรรยา และโดยรวมแล้ว หมายถึง มิตรของเขา และพลเมืองในรัฐเดียวกัน เพราะว่ามีมนุษย์เกิดมาเพื่อความเป็นพลเมือง" (*EN 1097b8-13*)

ในขณะที่ความพอเพียงของมนุษย์หมายถึงความพอเพียงในบริบทของความสัมพันธ์ และเป็นความพอเพียงที่เราจะเข้าใจได้ก็ด้วยการเข้าใจคนอื่นๆที่เป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ของเขา เช่น บิดามารดา บุตร มิตร และเพื่อนพลเมือง เพราะคนเหล่านี้ร่วมกันสร้างความพอเพียงให้แก่ชีวิตของคนๆหนึ่ง ในขณะที่พระเจ้ามีความพอเพียงที่เป็นอยู่ได้โดยลำพังตัวเอง ข้อความตรงนี้และในอีกที่หนึ่งในนิโคมาเคียน แสดงให้เราเห็นว่าอริสโตเติลปฏิเสธความเข้าใจเรื่องความพอเพียงในแบบของโลกกราดิส เขากล่าวว่า

"พวกที่กล่าวว่า เหลือที่ถูกทรมาณในเครื่องทรมาน หรือคนที่อัปโชค เผชิญสิ่งเลวร้าย เป็นผู้มีความสุขหากเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะพวกเขาตั้งใจที่จะพูดเช่นนั้นหรือไม่ก็ตาม พวกเขากำลังกล่าวไร้สาระ" (EN 1153b17-20)

ข้อความตอนนี้แตกต่างอย่างชัดเจนจากเนื้อความในเฟโด(Phaedo) และไครโต(Crito) ซึ่งเพลโตโต้แย้งว่า ผู้ที่มีปัญญาไม่ถูกรบกวนโดยโลกภายนอก และสามารถมีชีวิตอยู่เป็นสุขด้วยการใช้ปัญญา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ทำได้คนเดียว ในแง่นี้ผู้ที่มีปัญญามีความสุขเพียงในตัวเองในแบบของพระเจ้า ในความหมายที่ว่าเขาไม่ต้องอาศัยใครเลยในการมีชีวิตที่ดีและในการมีความสุข แม้กระทั่งในการแสวงปัญญา เพราะโลกของแบบของเพลโตอยู่เหนือโลกปรากฏ ทฤษฎีความรู้เช่นนี้ คอลลิงวูด(Collingwood, R.G.)อธิบายว่าเป็น"ทฤษฎีแบบที่อยู่เหนือโลก"("transcendence-theory of form")¹ เพลโตเห็นว่าโลกของความเป็นจริงไม่ใช่โลกของสิ่งปรากฏ แต่เป็นโลกที่อยู่เหนือโลกของสิ่งปรากฏ และอยู่เป็นเอกเทศจากโลกปรากฏ จำเป็นอยู่เองที่การเข้าถึงโลกของความจริงแทนนี้ไม่สามารถใช้ร่างกาย และผัสสะอันเป็นการทำงานของร่างกาย ในความเข้าใจเช่นนี้มีแต่การใช้ปัญญาใคร่ครวญตรรกะเท่านั้น จึงทำให้คนรู้ว่าความดีคืออะไร และสืบเนื่องจากการรู้นี้เอง การกระทำดีจึงตามมา การกระทำดีมาจากการรู้เที่ยงตรง ไสกราติสโต้แย้งว่า ไม่มีใครทำผิดทั้งที่รู้ ในทุกกรณีของการทำชั่ว การทำชั่วเป็นผลมาจากการไม่รู้ และนี่เป็นประเด็นที่อริสโตเติลไม่เห็นด้วย(1113b15-18) พูดอีกนัยหนึ่ง การเป็นคนดีเป็นผลมาจากการเห็นถูก การเห็นถูกมาจากการใช้ปัญญาใคร่ครวญ ซึ่งการใช้ปัญญาในความหมายของวิธีของโสกราติส (Socratic method) คือการกลั่นกรองเอาความรู้มาจากสิ่งที่ผู้รู้รู้อยู่แล้ว โดยใช้วิธีการตั้งชุดของคำถามที่นำไปสู่การทำความรู้นั้นในปรากฏ² ทั้งกระบวนการนี้ ผู้รู้ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นเลยทั้งในการหาความรู้ในการเป็นคนดีและในการมีความสุข โลกภายนอก เช่นเดียวกับร่างกายของผู้รู้นั้นเอง ไม่ได้ช่วยให้ความรู้หรือความสุขเป็นไปไม่ได้ ความเป็นตัวตนทางจริยศาสตร์ในแบบนี้ จึงสอดคล้องกับทฤษฎีแบบที่อยู่เหนือโลก ที่มนุษย์ถอดถอนตัวตนออกจากบริบทในโลก เพื่อเข้าถึงความจริงที่อยู่เหนือโลก ความคิดในแนวนี้นำไปสู่ความเข้าใจตัวตนว่าเป็นอิสระ ไม่อิงอาศัยโลกภายนอก และ

¹ R.G. Collingwood, *The Idea of Nature* (London: Oxford University Press Collingwood, 1965), pp. 67-68.

² Simon Blackburn, *Dictionary of Philosophy* (New York: Oxford University Press, 1996), p. 356.

แม้กระทั่งอสังกาศยัฒสละของร่ำงกาย ในการดำรงลักษณะของความเป็นมนุษย์(คือการเป็นผู้มีปัญญา)

ทฤษฎีแบบที่อยู่เหนือโลกนี้ เป็นสิ่งที่อริสโตเติลได้แย้งไปในทางตรงข้าม สำหรับอริสโตเติล การเข้าใจว่าโลกของแบบมีอยู่จริงเป็นเอกเทศจากโลกปรากฏเป็นการคิดผิด คือเป็นความสับสนระหว่างแบบที่มีมนุษย์แยกแยะมาได้ในทางความคิด กับแบบที่มีอยู่จริงทางอภิปรัชญา ความคิดตรงนี้มีนัยสำคัญในทางจริยศาสตร์ เพราะว่าการเชื่อว่าแบบอยู่เหนือโลกทำให้เพลโตเข้าใจว่า คุณธรรมความดีมีอยู่เป็นต่างหากจากการกระทำในโลก การศึกษาจริยธรรมจึงไม่ต้องออกไปดูโลก ในยูโทโฟร(*Euthyphro*) เพลโตแสดงถึงวิธีเข้าถึงความจริงแบบวิธีของโสกราตีส ซึ่งเป็นการหาความรู้ทางจริยศาสตร์ที่ตั้งต้นด้วยการหาคำจำกัดความ เพื่อหาบรรทัดฐานที่แน่นอนในการเทียบวัดการกระทำต่างๆในโลก ในทางตรงข้ามอริสโตเติลศึกษาจริยศาสตร์โดยใช้วิธีที่โจนส์ (Jones, W.T.) เรียกว่า เป็นวิธีของชีวิวิทยา

"การที่เพลโตมีความลำเอียงไปในการชอบคณิตศาสตร์ก็เป็นการสะท้อนทัศนคติของเขา สามเหลี่ยมในทางคณิตศาสตร์ไม่อาจหาได้ในโลกนี้ แต่เป็นสามเหลี่ยมอุดมคติที่ก้าวข้าม (transcend) ความไม่สมบูรณ์ของสามเหลี่ยมที่เป็นวัตถุในโลก อริสโตเติล ในทางกลับกัน มีชีวิวิทยา เป็นตัวแบบของการแสวงความรู้...ในทางคณิตศาสตร์ เราพูดถึงสิ่งที่สมบูรณ์แต่ไม่มีชีวิต ในชีวิวิทยา เราพูดถึงสิ่งมีชีวิตที่ไม่สมบูรณ์"³

วิธีทางจริยศาสตร์ในนิโคมาเคียน ต่างอย่างชัดเจนจากวิธีที่เราเห็นในยูโทโฟร ในขณะที่ยูโทโฟรแสดงวิธีการหาความรู้โดยใช้ตรรกะและหาคำจำกัดความ นิโคมาเคียนเป็นบันทึกการสำรวจ ตรวจสอบ วิเคราะห์ ความเห็นแตกต่างหลากหลายของผู้คน เห็นได้ชัดว่าอริสโตเติลไม่ได้ตั้งต้นหาความรู้จากศูนย์ เขาสอบค้นความรู้ที่มีอยู่แล้วในชุมชนมนุษย์ โจนส์กล่าวว่าอริสโตเติลมีความโน้มเอียงไปในทางปฏิบัติ และในการหาความรู้เชิงประจักษ์(practical and empirical) อันที่จริงแล้ว อริสโตเติลมีทัศนคติที่ให้ความสำคัญกับความเห็นทั่วไป หรือสามัญสำนึก(common

³ W.T. Jones, *The Classical Mind: A History of Western Philosophy* (New York, Chicago, San Francisco, Atlanta: Harcourt, Brace & World, Inc., 1969), p. 218.

sense) และสิ่งที่เป็นตรรกะที่บ่งชี้การกระทำที่ต่ออย่างหนึ่งก็คือการกระทำของคนดี ทั้งความเห็นทั่วไปและการกระทำของคนดี เราจะเห็นไม่ได้ถ้าไม่มีผู้อื่นอยู่ มีตัวอย่างที่แสดงวิธีคิดแบบนี้อยู่ในนิโคมาเคียน เล่มที่ 10 เมื่ออริสโตเติลโต้แย้งว่าสิ่งที่เป็นเป้าหมายของสิ่งต่างๆ เป็นสิ่งดี (good)

"เราคาดเดาได้ว่า พวกที่ปฏิเสธว่าสิ่งที่เป็นเป้าหมายของสิ่งต่างๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งดี (good) กำลังพูดไร้สาระ เพราะพวกเราบอกว่า สิ่งที่ทุกคนคิดว่าเป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้นจริงๆ ... หากพวกเราเป็นสิ่งมีชีวิตที่ไม่มีเหตุผล (irrational creatures) และมีความต้องการสิ่งหนึ่ง คนพวกนั้นอาจจะกล่าวถูกต้อง แต่ถ้าสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา (intelligent creatures) มีความต้องการเช่นนั้นด้วย คำกล่าวนี้จะมีสาระได้อย่างไร" (EN 1173a1-5)⁴

ข้อความตรงนี้น่าสนใจเพราะมันชี้ให้เราเห็นถึงวิธีคิดของอริสโตเติลที่สันนิษฐานไว้ก่อนว่ามีความจริงอยู่ในวิถีปฏิบัติทั่วไปและในความเข้าใจทั่วไป (common sense) นุสบั่มเห็นนัยสำคัญของประเด็นนี้เช่นกัน นุสบั่มวิเคราะห์ประเด็นนี้ไว้ว่า ตัวแบบของการวิเคราะห์แบบอริสโตเติลที่แตกต่างจากเพลโตและฝ่ายนักคิดสายเพลโต (Platonist) ก็คืออริสโตเติลเริ่มต้นด้วยการพยายามรักษาความเชื่อทั่วไป เพื่อดูว่าความเชื่อใดจะน่าเชื่อถือ นี่เป็นการเริ่มต้นจากสิ่งที่นุสบั่มเรียกว่าเป็นสิ่งปรากฏ ("appearances" หรือ ปรากฏการณ์ - แปลจาก *phaimomena* ในกรีก)⁵ แน่นนอนว่าในทวินิยม สิ่งปรากฏ (appearance) เป็นสิ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสัจธรรม (reality) การที่อริสโตเติลเลือกที่จะรักษาสิ่งปรากฏมีนัยสำคัญเกี่ยวกับทัศนคติเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่แตกต่างจากเพลโตซึ่งพยายามก้าวข้ามสิ่งปรากฏไปสู่สัจธรรมอย่างไม่ต้องสงสัย แน่นนอนว่าไม่ได้หมายความว่า

⁴ ข้อความตรงนี้ข้าพเจ้าไม่สามารถแปลให้ได้ใจความชัดเจน ดังนั้นจึงคัดลอกต้นฉบับภาษาอังกฤษมาเพื่อเทียบเคียง: "Those who object that that at which all things aim is not necessarily good are, we may surmise, talking nonsense. For we say that that which everyone thinks really is so; ... If it were irrational creatures that desired the things in question, there might be something in what is said; but intelligent creatures do so as well, how can there be anything in it?" - แปลเป็นภาษาอังกฤษโดย David Ross.

⁵ Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*, p. 240.

อริสโตเติลเห็นว่าสิ่งปรากฏเป็นเป้าหมายของปรัชญา หรือเห็นว่าสิ่งที่คนเชื่อเป็นสิ่งที่ถูก เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นอาจไม่มีประโยชน์ที่จะทำกิจกรรมทางปรัชญา แต่นี่แสดงว่าอริสโตเติลไม่ได้ตั้งต้นด้วยการแยกแยะทวินิยมเด็ดขาดระหว่างสัจธรรมและสิ่งปรากฏ การที่เขาไม่ได้ตั้งต้นด้วยการแยกแยะทวินิยมเด็ดขาดในลักษณะนั้น ทำให้ทัศนคติเกี่ยวกับความเป็นตัวตนในทางจริยศาสตร์ต่างไปด้วย เพราะขณะที่เพลโตขอให้เรามองผ่านร่างของคนจริง ไปสู่ความงามที่เป็นนามธรรมสากล(เช่นใน เฟดรัส - *Phaedrus* และ ซิมโพเซียม - *Symposium*) อริสโตเติลกลับเรียกร้องให้เราพิจารณาบริบทเฉพาะในชีวิตจริงของแต่ละคน นี่หมายความว่าอริสโตเติลเรียกร้องให้เราองมนุษย์ในแบบที่เป็นองค์รวม ในความหมายที่ว่าชีวิตที่ดีไม่ได้หมายความว่าถึงแต่เพียงชีวิตของผู้มีปัญญาที่มีความสุข มีคุณธรรม และพอเพียงในตัวเอง แต่วิธีการเป็นคนดี การมีชีวิตที่ดี ของอริสโตเติลแสดงออกในบริบทของความสัมพันธ์ ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่อิงอาศัยคนอื่น และการกระทำดีคือการกระทำถูกต้องเหมาะสมในบริบทเฉพาะหนึ่งๆ ซึ่งจะเกิดขึ้นไม่ได้เลยโดยปราศจากความรู้เกี่ยวกับมนุษย์โดยรวม และความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ที่เป็นคนจริงอยู่เฉพาะหน้าในสถานการณ์นั้น พุดอิกนัยหนึ่ง ในขณะที่เพลโตก้าวข้ามมายาภาพของภาพปรากฏบิดเบี้ยวที่ปรากฏอยู่บนผนังถ้ำในอุโมงาเรื่องถ้ำ (allegory of the cave) ในอูตมรัฐ(The Republic) อริสโตเติลเห็นความจริงในภาพปรากฏนี้เป็นการดึงมนุษย์ให้เข้ามาอยู่ในโลกกายภาพ เข้ามาอยู่ในชุมชนของมนุษย์อื่นๆและสิ่งแวดล้อมสิ่งที่ตามมาคือ มนุษย์ร่วมที่จะมีลักษณะของความไม่พอเพียงดังเช่นสิ่งมีชีวิตอื่นๆในโลก และมนุษย์ยังจะต้องพึ่งพิงผู้อื่นสิ่งอื่นมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆด้วยซ้ำ เพราะนอกจากการพึ่งพิงผู้อื่นสิ่งอื่นในการมีชีวิตที่ดีทางสังคมและทางกายภาพแล้ว มนุษย์ยังต้องอิงอาศัยสิ่งอื่นและมนุษย์คนอื่นในทางจริยธรรมอีกด้วย

แมคอินไทร์(Macintyre, Alasdair) วิเคราะห์ความเชื่อมโยงระหว่างความพอเพียงกับความคิดเรื่องลักษณะของความเป็นมนุษย์ โดยกล่าวว่าเมื่อเราเริ่มต้นการวิเคราะห์โดยมุ่งเน้นที่ความต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์อื่น โดยเห็นว่ามนุษย์มีการใช้เหตุผลและสัตว์อื่นไม่มี ทำให้เป็นการง่ายที่นักจริยศาสตร์จะละเลยสิ่งที่มนุษย์มีร่วมกับสัตว์อื่น คือ ความเปราะบาง อ่อนแอ พึ่งพิงอิงอาศัยสิ่งอื่น และมีความเป็นสัตว์โลก (animality) การคิดในแนวนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ความมีเหตุผลของมนุษย์มีอยู่เป็นอิสระจากด้านที่เป็นสัตว์โลก และจึงเป็นการขีดขอบเขตทางจริยศาสตร์ให้ครอบคลุมเพียงส่วนเดียวของชีวิตมนุษย์ คือส่วนของการใช้เหตุผล โดยที่ละเลยส่วนที่เหลือซึ่งมี

ความสำคัญ คือความอ่อนแอและการพึ่งพาอาศัยกัน ในแง่นี้ผู้ตัดสินทางจริยธรรมไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของความอ่อนแอ และการพึ่งพา แต่เป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้

"ความจริงสองอย่างที่เชื่อมโยงกัน คือ ความอ่อนแอ (vulnerability) และความลำบากเจ็บปวด (affliction) กับ การที่เรพึ่งพาคนอื่นที่เป็นคนจริง (particular others) เป็นความสำคัญโดดเด่น ที่ดูเหมือนกับว่าการพูดเกี่ยวกับสถานะของมนุษย์ซึ่งผู้พูดหวังจะให้ความน่าเชื่อถือ ไม่สามารถเลี่ยงไม่กล่าวถึงสองสิ่งนี้เป็นหัวใจสำคัญของสถานะของมนุษย์ได้ กระนั้นก็ดี ประวัติจริยศาสตร์ตะวันตกไม่เป็นเช่นนั้น จากเพลโตถึงมอร์ นักจริยศาสตร์กล่าวถึงความอ่อนแอ และความลำบากเจ็บปวด กับความเชื่อมโยงระหว่างทั้งสองอย่างนี้ และการพึ่งพิงต่อกันของมนุษย์ เพียงผ่านๆเท่านั้น นอกจากนานๆครั้งจึงมีกรณียกเว้น...และเมื่อคนที่เจ็บไข้ บาดเจ็บ และพิการ ถูกกล่าวถึงในหน้าหนังสือจริยศาสตร์ พวกเขาถูกกล่าวถึงในฐานะที่เป็นผู้รับความกรุณาจากผู้ตัดสินทางจริยธรรม (moral agent) เกือบจะทุกครั้ง ผู้ตัดสินทางจริยธรรมถูกเสนอในหนังสือเหล่านี้ ประหนึ่งว่า พวกเขาเป็นผู้มีเหตุผลอยู่ตลอด มีสุขภาพสมบูรณ์ และไม่เดือดร้อน ดังนั้น เราถูกเชื้อเชิญให้คิดถึงผู้มีความบกพร่องพิการ ("the disabled") ว่าเป็น "พวกเขา" ที่ไม่ใช่ "เรา" เป็นชนชั้นอื่น ไม่ใช่เป็นสิ่งที่เราเคยเป็นมา บางครั้งยังเป็นอยู่ และอาจเป็นไปได้ในอนาคต"⁶

แมคอินไทร์เชื่อว่าในการแก้ไขข้อผิดพลาดนี้ในจริยศาสตร์ เราควรกลับไปหาอริสโตเติล จริยศาสตร์ของอริสโตเติลเปิดโอกาสให้เราองมนุษย์ในแง่ที่เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา โดยที่ไม่ละเลยมิติอื่นๆที่มนุษย์มีร่วมกับสัตว์โลก อริสโตเติลเปิดโอกาสให้เราองมนุษย์ในฐานะที่เป็นสัตว์ผู้มีปัญญาที่ต้องพึ่งพาสิ่งอื่น ("dependent rational animal") แมคอินไทร์เสนอว่าโพเรนสิส ถ้าเข้าใจตามแบบที่เป็นอริสโตเติล (Aristotelian) แม้ว่าอริสโตเติลไม่ได้กล่าวไว้ คือการคิดหาเหตุผลกับคนอื่น ในบริบทของการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การรักษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมนี้เป็นสิ่งจำเป็นในการ

⁶ Alasdair Macintyre, *Dependent Rational Animals: Why Humans Need the Virtues* (Chicago: Open Court, 2002), p. 1-2.

ที่จะทำให้เราเป็นคนดีและมีชีวิตที่ดี ความสำเร็จสำหรับเรา ไม่ได้แยกส่วนชัดเจนแต่ผูกพันเชื่อมโยงอยู่กับความสำเร็จสำหรับคนอื่น

"ดังนั้นสิ่งดี (the good) ของแต่ละคน ไม่อาจถูกไขว่คว้ามาได้โดยไม่ไขว่คว้าสิ่งดีสำหรับคนอื่น ๆ ที่ร่วมอยู่ในความสัมพันธ์เหล่านั้น เพราะว่าเราไม่อาจมีความเข้าใจในทางจริยศาสตร์ (practical understanding) เกี่ยวกับสิ่งดีสำหรับเรา และความดีงาม (flourishing) ของเรา ที่เป็นต่างหากและเป็นอิสระ จากความดีงาม (flourishing) ของชุดของความสัมพันธ์ที่เราอยู่" ⁷

ดังนั้นเราจะเห็นว่า ในขณะที่เพลโตเห็นว่ามนุษย์มีความพอเพียง"แบบพระเจ้า" อริสโตเติลไม่แม้แต่พยายามไปถึงจุดนั้น เขาตั้งต้นด้วยการคิดว่าก่อนว่ามนุษย์ไม่ใช่พระเจ้า และความพอเพียงแบบมนุษย์ เป็นคนละอย่างจากความพอเพียงที่จะหาได้ในพระเจ้า แน่แน่นอนว่าการที่อริสโตเติลพูดถึงความพอเพียง เขากำลังพยายามจะบ่งถึงการคงตัวอยู่ได้ (integrity) ในบางลักษณะ มนุษย์ที่มีความพอเพียง แม้จะเป็นเพียงในแบบของมนุษย์ ย่อมเป็นไปได้ที่จะมีชีวิตในแบบที่ขึ้นอยู่กับสิ่งอื่นภายนอกหรือกับโชคชะตาไปทั้งหมด การยกสิ่งที่ยิ่งใหญ่และสง่างามที่สุด คือความสุข (เพราะความสุขเป็นผลมาจากคุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้และฝึกหัด) ให้ขึ้นอยู่กับโชคชะตาภายนอก เป็นการจัดการที่บกพร่อง (EN 1099b23-25) อย่างไรก็ตามโชคชะตามีผลต่อความสุข โชคดีหรือร้ายในเรื่องเล็กๆอาจไม่มีผลไปในทางใดทางหนึ่งมากนัก แต่ในเรื่องที่สำคัญถ้าโชคอยู่ข้างเราจะทำให้ชีวิตดีมากยิ่งขึ้น (more blessed) ถ้าโชคไม่เข้าข้างก็จะทำให้ชีวิตที่ดีมีตำหนิ (EN 1100b25-30) เมื่อเป็นเช่นนี้ ชีวิตที่พอเพียงจะหมายความว่าอย่างไร อริสโตเติลอธิบายต่อไปว่า

"แม้ในยามเคราะห์ร้าย ความยิ่งใหญ่ยังส่องแสงผ่านออกมา เมื่อมนุษย์แบกรับโชคร้ายอันหนัก ด้วยอาการสงบ มิใช่ด้วยการไม่รู้สึกลงถึงความเจ็บปวด แต่ด้วยความยิ่งใหญ่และสง่างามของจิตวิญญาณ... คนที่ยิ่งใหญ่แบกรับโชคชะตาอย่างเหมาะสมและดีที่สุดเสมอสำหรับสถานการณ์นั้น... ประหนึ่งช่างเย็บรองเท้า ผลิตรองเท้าที่ดีที่สุด จากผืนหนังที่มีอยู่" (EN 1100b36-1101a7)

⁷ Ibid., p. 108.

คำอธิบายในเรื่องนี้ ชี้ให้เราเห็นว่าอริสโตเติลแยกแยะสิ่งที่เป็นรางวัลของชีวิต(blessedness) และสิ่งที่เป็นความสุข (happiness) ชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่มีคุณธรรม แต่อริสโตเติลไม่ได้มองคุณธรรมว่าขึ้นอยู่กับความดีหรือความฉลาดภายในตัวบุคคลเท่านั้น เพราะสิ่งที่เป็นคุณค่าภายนอก"เพิ่มความงดงามให้ชีวิต" และที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้เราจัดการต่อสิ่งที่เป็นคุณค่านั้นอย่างยิ่งใหญ่อลังการ ในขณะที่การขาดแคลนสิ่งเหล่านั้นนำมาซึ่งความทุกข์ และเป็นอุปสรรคต่อกิจกรรมต่างๆ (EN 1100b25-30) ดังนั้นภาพของชีวิตที่พอเพียงไม่ใช่ภาพของชีวิตที่ลอยตัวอยู่เหนือโชคชะตาและปรากฏการณ์ภายนอก แต่เป็นภาพของช่างทำรองเท้าผู้ฉลาดเลือกและรู้วิธีประนีประนอมกับผืนหนังที่ตนมีอยู่ในมือ และด้วยเหตุที่ว่าชีวิตที่พอเพียงเป็นชีวิตที่ในด้านหนึ่งสะท้อนความเป็นผู้ใหญ่และสติปัญญาของบุคคล ในการไม่มีจิตใจที่ขึ้นลงไปกับโชคชะตาที่เล็กน้อย และมีความสงบและความยิ่งใหญ่ในตัวเองที่จะทนทานเรื่องที่เจ็บปวดได้ ในอีกด้านหนึ่งเป็นชีวิตที่มีด้านที่แมคอินไทร์เรียกว่าเป็นส่วนที่เป็นสัตว์โลก เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่มีความพอเพียงในลักษณะที่จะทำให้มนุษย์นั่งคิดได้อย่างเดียว(EN 1178b32-1179a1) แต่ร่างกายยังต้องได้รับการหล่อเลี้ยง ชีวิตที่พอเพียงเป็นชีวิตของคนประนีประนอมระหว่างสองด้านนี้

ในทั้งด้านที่เป็นความฉลาดและความยิ่งใหญ่ของลักษณะนิสัย(character)กับด้านที่เกี่ยวข้องด้วยสิ่งที่เป็นคุณค่าภายนอก มนุษย์ไม่อาจที่จะไม่อิงอาศัยผู้อื่น เมื่อพิจารณาในแง่นี้ทำให้เราเห็น เช่นเดียวกับที่คูเปอร์เห็น ว่าเพราะเหตุใดความคิดเรื่องมิตรภาพจึงมีความสำคัญเป็นหลักในระบบจริยศาสตร์ของอริสโตเติล มิตรภาพ(philia)ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปรารถนาดีต่อผู้อื่น การกระทำดีเพื่อผู้อื่น ในมิตรภาพ อริสโตเติลแสดงว่า การให้ความกังวลสนใจผู้อื่นไม่ใช่เพื่อเราแต่เพื่อตัวของเขาเอง มีความสำคัญอย่างไรต่อการมีชีวิตที่ดีของทั้งสองฝ่าย⁸ มองในอีกทางหนึ่ง มิตรภาพ เป็นตัวอย่าง (paradigm case) ของชีวิตที่ดีซึ่งยกเงยขึ้นมาจากการพึ่งพาอาศัยกันทั้งในด้านที่เป็นสัตว์โลกและในด้านที่เป็นความงอกเงยเฉพาะของมนุษย์ คือการพัฒนาทางจริยธรรม โดยที่ทั้งสองด้านนี้มีความเกี่ยวพันกันดังที่อริสโตเติลได้พูดแล้วว่าโชคชะตามีผลต่อทางเลือกในชีวิตทางจริยธรรมของคน

⁸ John M. Cooper, "Aristotle on Friendship", p. 303.

ในด้านที่เป็นสัตว์โลก แน่แน่นอนว่า มิตรย่อมช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นคุณค่าภายนอกทั้งหลาย ซึ่งยังชีวิตให้เป็นไป

"เมื่อเรามีทรัพย์สิ้นและโอกาส มิตรเป็นโอกาสให้เราได้ทำความดีด้วยการช่วยเหลือเพื่อน และมิตรก็จะช่วยถนอมรักษาทรัพย์สิ้นและโอกาสเหล่านั้น มิตรช่วยป้องกันผู้เยาว์จากการกระทำผิดพลาด ช่วยคนสูงอายุโดยการจัดหาสิ่งจำเป็น และช่วยทำกิจกรรมต่างๆซึ่งคนสูงอายุทำไม่ได้เพราะอ่อนแอ มิตรยังช่วยคนหนุ่มสาวโดยการกระตุ้นให้มีการกระทำที่ดี (noble actions) ... เพราะฉะนั้นเมื่ออยู่กับมิตร มนุษย์คิดได้ดีกว่าและทำได้ดีกว่า" (EN 1154a1-18)

มิตรภาพที่อริสโตเติลพูดถึงในข้อความนี้เป็นความปรารถนาดีทั่วไปที่คนมีต่อกัน เช่นที่บิดามารดามีต่อบุตรและบุตรมีต่อบิดามารดา ในหมู่มนุษย์ในที่ใกล้และไกลบุคคลเป็นที่รักต่อกันและกัน แม้ในหมู่สัตว์โลกก็มีความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันและกัน(EN 1155a16-21) ความรู้สึกปรารถนาดีต่อกัน (mutual good will) ไม่ได้เกิดเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น หากเราดูในข้อความตอนนี้ จะเห็นภาพว่า การช่วยเหลือ พึ่งพา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเพื่อตัวของเขาเอง ซึ่งเป็นหัวใจหลักของมิตรภาพ เป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นความสัมพันธ์หนึ่งๆว่าเป็นความสัมพันธ์ฉันมิตร คูเปอร์โต้แย้งว่า ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเพื่อตัวเขาเอง มีอยู่ในมิตรภาพทั้งสามแบบ และไม่ใช่มีอยู่แต่ในมิตรภาพที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมเท่านั้น หากคูเปอร์พูดถูกมันจะแสดงว่า ความปรารถนาดีต่อกันและกันเพื่อผู้อื่นโดยตัวของเขาเองเป็นพื้นฐานของมิตรภาพทั้งหลายไม่เฉพาะในหมู่มนุษย์⁹ ความคิดนี้ ประกอบกับการที่อริสโตเติลกล่าวถึงมิตรภาพในหมู่สัตว์โลก นำให้เรากลับไปพิจารณาสิ่งที่แมคอินไทร์กล่าวถึง เกี่ยวกับด้านที่เป็นสัตว์โลกของมนุษย์ ดูเหมือนกับว่าสำหรับอริสโตเติล มิตรภาพสะท้อนความอ่อนแอ อ่อนไหว ไม่พอเพียงของมนุษย์ ซึ่งมนุษย์มีร่วมกับสัตว์ทั้งหลาย การให้ความสำคัญกับมิตรภาพแสดงให้เห็นลักษณะบางประการของมนุษย์ เราจะเข้าใจว่า มิตรภาพมีความสำคัญอย่างไร จำเป็นต้องเข้ามาดูลักษณะทางกายภาพและทางจิตวิทยาของมนุษย์ ซึ่งมีร่วมกับสัตว์โลกทั้งหลาย มิตรภาพเป็นคุณธรรมที่มีความเป็นมนุษย์มากในลักษณะนี้ และไม่ใช่เป็นคุณธรรมของพระเจ้า

⁹ Ibid., pp. 315-316.

ในด้านที่เป็นการพัฒนาทางจริยธรรม และการมีชีวิตที่ดีที่เป็นลักษณะเฉพาะของมนุษย์ มิตรภาพเป็นสิ่งจำเป็นเพราะ

1) มิตรเป็นกระจกส่องให้เห็นตัวเรา: การได้รับรู้ถึงความดีของตนเองเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความสุข แต่การเห็นตัวเองเป็นสิ่งที่ทำยาก เราสามารถจะเห็นผู้อื่นได้ง่ายกว่า เหมือนเช่นเราจะพิจารณาเพื่อนบ้านได้ง่ายกว่าที่จะพิจารณาตัวเอง เห็นการกระทำของเขาง่ายกว่าของเราเอง ในแง่นี้มิตร(หมายถึงในมิตรภาพที่อยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม)มีคุณลักษณะสองประการที่จำเป็นสำหรับเรา นั่นคือ มีการกระทำที่ คู่ควร ดีงาม (worthy actions) และมีการกระทำที่เป็นของเราเอง (EN 1170a3-5) เมื่ออยู่กับมิตร เราสามารถพิจารณาการกระทำที่เป็นการกระทำดีงาม และยังเป็นการกระทำที่อริสโตเติลเรียกว่าเป็นการกระทำของเราเอง หมายความว่า เพื่อนจะทำในสิ่งที่เราจะทำ ในอีกที่หนึ่งอริสโตเติลกล่าวว่า การที่มีมิตรอยู่ด้วยกัน "สนทนาร่วมกันและคิดร่วมกัน" ทำให้เรารู้สึกถึงความดีงามของตัวเอง และความรู้สึกถึงความมีอยู่ของมิตร ทำให้เรารู้สึกถึงการมีอยู่ของตัวเอง (EN 1170b5-13) การดำรงอยู่ (existence) ของคนดีเป็นความสุข ดังนั้น การได้เห็นการดำรงอยู่ของตัวเองผ่านการสำนึกถึงการดำรงอยู่ของมิตรนำมาซึ่งความสุข ความตรงนี้มีนัยที่สำคัญ อริสโตเติลหมายความว่าอย่างไรที่บอกว่า การกระทำของมิตรเป็นการกระทำของเราเอง และความรู้สึกถึงความมีอยู่ของมิตร ทำให้เรารู้สึกถึงการดำรงอยู่ของตัวเอง เราจะเข้าใจได้สองแบบคือ หนึ่ง มิตรเป็นคนดีเช่นเดียวกับเราและเป็นคนที่เราเลือก ดังนั้นการกระทำของเขา ซึ่งย่อมต้องเป็นการกระทำดี จึงเหมือนกับกรกระทำของเราซึ่งย่อมต้องดีเช่นกัน หากเป็นเราและไม่ใช้เพื่อนที่เป็นผู้กระทำกรในสถานการณ์นั้นๆ และเช่นเดียวกัน การสำนึกถึงการดำรงอยู่ของมิตรก็ย่อมทำให้เราสำนึกถึงการดำรงอยู่ของตัวเองด้วย เนื่องจากความดีที่ทั้งสองมีส่วนร่วม เราอาจเข้าใจได้ในอีกแบบหนึ่ง ซึ่งน่าสนใจกว่าคือ เราอาจเข้าใจโดยใช้มโนทัศน์ของ Sherman¹⁰ ในเรื่องการมีเป้าหมายของชีวิตร่วมกัน(jointly pursued life) การมีเป้าหมายของชีวิตร่วมกัน สื่อนัยถึงการมีทางเลือกร่วมกัน หมายถึงการที่คนที่มีลักษณะนิสัยเหมือนกัน มีความเข้าใจ และมีการตัดสินใจร่วมกันในคำถามที่เกี่ยวกับชีวิตที่ดี โดยที่การตัดสินใจนั้นผ่านกระบวนการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด ความรู้สึก ประสบการณ์ ใช้เวลาศึกษากันและศึกษาสิ่งต่างๆร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกันในเรื่องชีวิตที่ดี เป็นกรอบใหญ่และเป็นหลักอ้างอิง สำหรับการตัดสินใจทางจริยธรรมต่อมา

¹⁰ Nancy Sherman, "Aristotle on the Shared Life". Neera Kapur Badhwar, ed., *Friendship: A Philosophical Reader* (New York: Cornell University Press, 1993), pp. 97-99.

ในชีวิต ในลักษณะนี้การเลือกของเราไม่ใช่เป็นการเลือกเฉพาะของเรา แต่ทุกๆการเลือก ทุกๆการกระทำสะท้อนความสัมพันธ์ที่เป็นที่มาของกรอบใหญ่ที่เป็นรากฐานของการตัดสินใจนั้น ความเป็นตัวตนทางจริยธรรมของเรา ในแง่นี้ จึงขยายรวมไปถึงมิตรภาพของเรา และตัวตนทาง จริยศาสตร์ของเราไม่อาจถูกเข้าใจได้นอกบริบทของมิตรภาพ ดังนั้นมิตรจึงเป็นกระจกส่องให้เห็นตัวเรา และการกระทำของมิตรจึงเป็นเสมือนการกระทำของเราเอง

2) สำหรับอริสโตเติล ชีวิตที่ดีคือชีวิตที่มีการกระทำ และเป็นการกระทำที่ถูกตรงกับคุณธรรม การกระทำเป็นการแสดงออกของเรา เราจะเป็นคนอย่างไรเป็นผลมาจากการที่เรามีปกติเลือกที่จะกระทำการอย่างไร แต่เมื่ออยู่คนเดียวเราไม่สามารถมีชีวิตของการกระทำได้ดีเท่ากับที่เราอยู่ในหมู่มนุษย์คนอื่น เราต้องการมนุษย์คนอื่นเพื่อทำการกระทำที่ดีซึ่งจะทำให้เราเป็นคนดี การใช้ชีวิตอยู่กับผู้อื่นทำให้เราสามารถมีชีวิตที่ทำการกิจกรรมอย่างต่อเนื่องได้(continuously active) (EN 1170a5-7) นัยต่อมิตรภาพตรงนี้คือ มิตรภาพจะมีความสำคัญเพราะว่า มิตรเป็นคนที่เราใช้ชีวิตอยู่ด้วยตลอดเวลา(การใช้ชีวิตกับคนดี เป็นความสุข) และอีกประการหนึ่งเราทำดีต่อเพื่อนมากกว่าคนอื่น ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า "เป็นสิ่งดีกว่า ที่จะทำดีต่อเพื่อน มากกว่าคนแปลกหน้า คนดีจะต้องการบุคคลอื่นที่จะกระทำดีต่อ" (EN 1169b11-14)

3) การฝึกหัดในคุณธรรมเกิดขึ้นในบริบทของมิตรภาพ (EN 1170a11-13) ความดีของเราไม่ได้เป็นกระบวนการส่วนตัว คนดีและการมีมิตรที่ดีเป็นสองอย่างที่เป็นพลวัตกัน คนดีย่อมเลือกอยู่ในมิตรภาพที่ดี ในทางกลับกัน มิตรภาพที่ดีหล่อหลอมให้คนดีเป็นคนดียิ่งขึ้น คำอธิบายนี้ใช้ได้สำหรับคนเลวด้วย อริสโตเติลกล่าวว่า

"ดังนั้น มิตรภาพของคนเลวกลายเป็นสิ่งชั่วร้าย (เพราะความไม่มั่นคงของพวกเขา พวกเขา รวมตัวกันทำเรื่องเลว และนอกจากนั้นพวกเขายังกลายเป็นคนเลวด้วยการเป็นเหมือนกันและกัน") ในขณะที่ มิตรภาพของคนดีเป็นสิ่งดี ความดีเพิ่มพูนด้วยการอยู่ด้วยกัน และคนคิดว่าพวกเขาเป็นคนที่ดียิ่งขึ้นอีกด้วย เพราะกิจกรรมที่พวกเขาทำและด้วยการพัฒนากันและกัน ด้วยเหตุที่ว่าพวกเขาหล่อหลอมบุคลิกภาพจากตัวแบบของบุคลิกภาพต่างๆที่พวกเขาเห็นพร้อมรับ ดังคำกล่าวที่ว่า "การกระทำที่ดี (noble deeds) จากคนดี (noble men)" " (EN 1172a14-15)

ในหลายที่ อริสโตเติลเรียกมิตรว่าเป็นตัวตนที่สอง ("second self") หรืออีกตัวตนหนึ่ง ("other self") เมื่อพิจารณาในกรอบของความพอเพียง"แบบมนุษย์" มิตรภาพเป็นหน่วยของความพอเพียง มิตรภาพช่วยให้เราพัฒนาตัวเอง ในบริบทของความอ่อนแอและการถูกระงับกระเทือนได้จากโลกภายนอก มิตรภาพสร้างส่วนของแก่นแกนของความเป็นตัวเรา ซึ่งคือลักษณะนิสัย (character) ในมิตรภาพเราสามารถแบกรับโชคร้ายอันหนักด้วยความยิ่งใหญ่ในตัวเอง และในยามที่โชคเข้าข้าง ทำให้เราสามารถจัดการกับรางวัลของชีวิตได้อย่างเหมาะสมและสะท้อนความเป็นคนดี การคิดในแนวนี้ทำให้เราเห็นความจริงในสิ่งที่แมคอินไทร์เสนอ คือเราไม่สามารถพูดถึงความดีงามของเราโดยละเลยความดีงามของบริบทของความสัมพันธ์ที่เราอยู่ เพราะตัวตนของเราแสดงออกผ่านชุดของความสัมพันธ์ เฉพาะอย่างยิ่งผ่านมิตรภาพซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เราเลือก และความสัมพันธ์ก็หล่อหลอมความเป็นตัวเรา ในแง่นี้การยืนยันที่จะมองตัวตนอย่างเป็นเอกเทศ จะไม่ทำให้เราเข้าใจความซับซ้อนของชีวิตมนุษย์ มีด้านที่อ่อนแอ เปราะบาง ตราบเท่าที่เราเข้าใจถึงธรรมชาติที่ไม่พอเพียงของมนุษย์ เราจะไม่สามารถพูดถึงมนุษย์อย่างมีความหมายได้โดยละเลยบริบทของมิตรภาพและความสัมพันธ์

4.3 ตัวตนในบริบทเฉพาะ

"มิตรภาพระหว่างคนดีเท่านั้น ที่ทนทานต่อการกล่าวร้ายได้ เพราะมันไม่เป็นเรื่องง่ายที่จะเชื่อคำกล่าวของคนอื่น เกี่ยวกับผู้ที่เราเองได้พิสูจน์มาเป็นเวลานาน และในหมู่คนดีนี้เองที่ความเชื่อใจกัน (trust) และ ความรู้สึกที่ว่า "เขาจะไม่ทำผิดต่อฉัน" และ สิ่งอื่นๆที่จำเป็นสำหรับมิตรภาพที่แท้จริงจะพบได้" (EN 1157a21-23)

"เป็นเรื่องธรรมดาที่มิตรภาพเช่นนี้ (มิตรภาพของคนดี) จะไม่เกิดขึ้นบ่อย เพราะคนดีนั้นหาได้ยาก นอกจากนั้น มิตรภาพแบบนี้ยังต้องใช้เวลาและความคุ้นเคย ดังคำกล่าวที่ว่า คนเราไม่รู้จักกันจนว่าจะได้ "กินเกลือ" มาด้วยกัน" (EN 1156b25-27)

คูเปอร์เสนอว่า ฟीलีย ("philia" - มิตรภาพ) เมื่อพิจารณาในความหมายแบบกว้าง คือเมื่อมิตรภาพหมายถึงความสัมพันธ์ที่มีพื้นฐานอยู่บนความมั่งคั่ง ปรารถนาดี และกระทำดีต่อกันเพื่อ

ประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่งไม่ใช่เพื่อตัวเราเอง มิตรภาพจะถือได้ว่าเป็นความคิดหลักของจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล

"ถ้าการมองมิตรภาพเช่นนี้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็เป็นที่ชัดเจนว่าเหตุใดทฤษฎีเรื่องมิตรภาพของอริสโตเติลจึงต้องถูกถือว่าเป็นองค์ประกอบหลักของความคิดทางจริยศาสตร์ของเขาทั้งหมด เพราะเมื่อเขาพูดถึงเรื่องนี้เท่านั้น ที่เขาแสดงออกมาโดยตรงว่าการกังวลสนใจในผู้อื่น ในความเป็นตัวเขาเองและเพื่อตัวของเขาเอง เป็นอย่างไร และมันมีความสำคัญอย่างไรต่อชีวิตที่ดีของมนุษย์"¹¹

ปฏิเสธไม่ได้ว่าความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเพื่อตัวเขาเองเป็นพื้นฐานหลักประการหนึ่งของมิตรภาพ คุณเปอร์พยายามจะบอกว่า ด้วยเหตุนี้มิตรภาพจึงมีนัยทางจริยศาสตร์ที่สำคัญ ทั้งคุณเปอร์และนุสบัมเห็นตรงกันว่า แม้ในมิตรภาพแบบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพึงใจและบนพื้นฐานของผลประโยชน์ สิ่งที่ทำให้เราเรียกคนสองคนว่าเป็นมิตรก็คือการหวังดีต่อกัน ผิดกันตรงที่ในมิตรภาพสองแบบนี้ที่อริสโตเติลจัดให้อยู่ในลำดับที่ต่ำกว่ามิตรภาพที่วางอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม ทันทีที่ผลประโยชน์และความพึงใจหมดไป ความสัมพันธ์ก็หมดไปด้วย¹² การวิเคราะห์ในแนวนี้มีมีความสำคัญ เพราะมันทำให้เราเห็นภาพของมนุษย์ที่รอบด้านและซับซ้อนกว่าการเข้าใจในมิติเดียว กล่าวคือการเข้าใจว่ามนุษย์ที่มีประโยชน์ต่อกันก็จะใช้ประโยชน์ต่อกันเท่านั้นและมนุษย์ที่เป็นที่พึงใจต่อกันก็จะใช้ประโยชน์ต่อกันโดยส่วนตัว ข้างเจ้าเห็นว่าเมื่อคุณเปอร์กล่าวถึง มิตรภาพว่าหมายถึงความปรารถนาดีต่อกัน และดีความความปรารถนาดีต่อกันให้ครอบคลุมถึงความสัมพันธ์ทั้งสามแบบ สิ่งที่เขาพยายามจะสื่อก็คือในทุกความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่สืบเนื่องผ่านเวลาและความคุ้นเคย แม้จะมีพื้นฐานอยู่บนผลประโยชน์ส่วนตัวก็ตาม ยังมีด้านที่มีความสำคัญทางจริยธรรม สำหรับคุณเปอร์ความสำคัญทางจริยธรรมก็คือ การที่มนุษย์มีความสามารถ และมีแนวโน้มที่จะมีความปรารถนาดีต่อกัน เพื่อผู้อื่นโดยตัวของเขาเอง(ความคิดตรงนี้ทำให้เรานึกถึงคำพูดของอริสโตเติล ที่ว่าแม้ในหมู่สัตว์โลก ความปรารถนาดีต่อกันมีอยู่ทั่วไป – EN 1155a16-21) และนี่เป็นส่วนที่สำคัญของชีวิตที่ดี เราอาจมองว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่

¹¹ John M. Cooper, "Aristotle on Friendship", p. 303.

¹² โปรดดู Martha C. Nussbaum, The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy. และ John M. Cooper, "Aristotle on Friendship".

ดีเพราะการมีความอาทรต่อกันและกันในชีวิตทำให้ชีวิตของทั้งสองฝ่ายดี หรือเราอาจมองว่าการมีความสามารถที่จะอาทรต่อผู้อื่นเพื่อตัวของเขาเอง เป็นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีจิตใจที่ละเอียดลุ่มลึก และความอาทรต่อผู้อื่นยังมีนัยไปถึงการรู้จักผู้อื่นอย่างแท้จริง ในรูปแบบ (mode) ที่ล้ำพั้งความเข้าใจทางปัญญา (intellectual) ไม่อาจให้ได้ และการรู้จักผู้อื่นอย่างแท้จริงนี้ ทำให้เกิดความฉลาดในแบบหนึ่ง ที่มีนัยสำคัญต่อสิ่งที่อริสโตเติลเรียกว่าเป็นโพรเนสิสอีกด้วย พุทธอีกนัยหนึ่งก็คือ เราอาจคิดว่าการมีความปรารถนาดีต่อกันเป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดี (เหมือนที่นักคิดในสายอริสโตเติลคิดว่ามิตรภาพเป็นส่วนประกอบ (constitutive) ของชีวิตที่ดี ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือ (means) ไปสู่การมีชีวิตที่ดี¹³) หรือเราอาจคิดว่ามิตรภาพ เมื่อตีความในแบบของคูเปอร์ มีความสำคัญในแง่ที่สื่อให้เห็นคุณภาพของจิตใจมนุษย์ที่มีความสามารถที่จะกังวลสนใจผู้อื่นโดยตัวของเขาเอง เป็นต่างหากจากผลประโยชน์ที่เราจะได้จากเขาและนี่หมายความว่า ความสำคัญส่วนหนึ่งของมิตรภาพ คือการทำศักยภาพทางจริยธรรมของมนุษย์ให้เป็นความจริง ถ้ามนุษย์มีศักยภาพในการอาทร หรือที่คูเปอร์ใช้คำว่ากังวลสนใจ (taking interest) ในคนอื่นในความเป็นตัวเขาเองและเพื่อตัวเขาเอง ศักยภาพนี้จะถูกทำให้เป็นจริงได้ดีที่สุดในบริบทของมิตรภาพ การเข้าใจมิตรภาพโดยผ่านความคิดเรื่องความปรารถนาดีต่อกันและกัน (mutual well-wishing) ทำให้เราเข้าใจคุณค่าของมิตรภาพ ทั้งในด้านที่เป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดีและในด้านที่เป็นการพัฒนาศักยภาพภายในของตัวเอง

ความคิดเรื่องความปรารถนาดีต่อกันและกันมีนัยสำคัญประการหนึ่งก็คือ มันแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของความสัมพันธ์ในระหว่างคนที่อยู่ในบริบทเฉพาะ หมายความว่าความปรารถนาดีต่อกันไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในบริบทของคนที่เป็นนามธรรม หรือในบริบทของสิ่งที่ไม่อาจมีความรู้สึกร่วมกัน อริสโตเติลกล่าวว่าแม้เราจะ"รัก"เหล่าอู่น แต่ความรักแบบนี้ย่อมไม่อาจเป็นพื้นฐานของมิตรภาพได้ เพราะว่าเหล่าอู่นไม่รักตอบ อีกประการหนึ่ง เพราะว่าเราไม่ได้หวังดีต่อเหล่าอู่นเพื่อตัวมันเอง แต่เป็นเพื่อตัวเราที่จะได้ดื่มมัน มิตรภาพต่างจากความปรารถนาดีตรงที่ในมิตรภาพมีความปรารถนาดีมาจากทั้งสองฝ่าย ตอบสนองกันและกัน (EN 1155b31-34) นี่หมายความว่า มิตรภาพมีนัยถึงการที่เรามีความรู้สึกที่ดีต่อคนที่อยู่ในบริบทจริง เราไม่อาจมีมิตรภาพกับ "มนุษยชาติ"

¹³ โปรดดู Martha C. Nussbaum, *The Fragility of Goodness: Luck and Ethics in Greek Tragedy and Philosophy*. p. 366. และ Nancy Sherman, "Aristotle on the Shared Life".

โดยรวม เราไม่อาจมีความสัมพันธ์กับ"แบบ"ของมนุษย์ที่ตรงตาม ที่ลอยตัวอยู่เหนือความบกพร่องของความจริงๆ ความน่าสนใจของการปรารถนาดีแบบนี้ไม่ใช่อยู่ที่ความสามารถในการเป็นคนดี (ที่จะปรารถนาดีต่อผู้อื่นแบบไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว) และความสามารถในการปรารถนาดีต่อผู้อื่นนั้นเสร็จสิ้นในตัวของเราเอง แต่ความน่าสนใจของประเด็นนี้อยู่ที่ว่าเมื่อเราพิจารณาประเด็นเรื่องมิตรภาพ เราจะเห็นว่าความดีที่เกิดขึ้นในบริบทของมิตรภาพ เช่นการปรารถนาดีต่อผู้อื่น เป็นความดีที่เกิดขึ้นในบริบทที่มีมนุษย์ติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่น มีความดีเกิดขึ้นในบริบทของความสัมพันธ์ (หลังจากที่กล่าวว่ามีมิตรภาพตั้งอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาดี อริสโตเติลก็ระบุว่า ต้องเป็นความปรารถนาดีที่ตอบสนองกลับคืนมาและหลังจากนั้นกล่าวอีกว่า ความปรารถนาดีนั้นต้องเป็นที่รู้จักกันของทั้งสองฝ่าย - "mutually recognized" - EN 1155b34-35)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนในบริบทเฉพาะนี้มีนัยอย่างไรได้บ้าง ข้าพเจ้าจะแยกพิจารณานัยสองประการ คือหนึ่ง นัยที่เกี่ยวกับความรู้สึกส่วนตัว อริสโตเติลระวางที่จะแยกแยะว่า ถ้าพึงแต่ความปรารถนาดีต่อกันเท่านั้นไม่พอ เพราะความปรารถนาดีขาดความรู้สึกที่รุนแรงหรือความปรารถนา (intensity or desire) ซึ่งเป็นสิ่งที่มากับความรู้สึกเป็นมิตรและความรู้สึกเป็นมิตร มีนัยถึงความสนิทชิดเชื้อ (intimacy) ข้อความในนิโคมาเคียนตรงนี้น่าสนใจ อริสโตเติลเปรียบเทียบความปรารถนาดีว่าเป็นจุดเริ่มต้นของมิตรภาพ เช่นเดียวกับที่ความพอใจที่ดวงตาเป็นจุดเริ่มต้นของความรัก ความรักเริ่มต้นที่ความพอใจในรูป (อริสโตเติลพูดไว้แต่แรกว่าความรักเป็นมิตรภาพแห่งความพึงใจ) แต่ผู้ที่พึงใจในรูปยังไม่ได้ชื่อว่ารัก จนกว่าเขาจะคิดถึงเมื่อยามจากและปรารถนาจะได้พบกัน เช่นเดียวกันนี้ คนที่เป็นมิตรต้องพอใจที่จะอยู่ด้วยกันและกังวลสนใจในกันและกัน (EN 1167a7-8)

การที่อริสโตเติลระวางที่จะแยกแยะความปรารถนาดี(แม้ที่เป็นความปรารถนาดีทั้งสองฝ่าย) กับมิตรภาพ ซึ่งต้องมีความรู้สึกลึกซึ้งต่อกันและกัน ทำให้เราเห็นภาพของความรู้สึกที่เรามีในลักษณะที่เป็นสากล เช่นความรู้สึกเมตตา กรุณา และความรู้สึกที่เรามีต่อบุคคลเฉพาะ เช่น ต่อเพื่อน อริสโตเติลไม่ได้กำลังบอกว่าเราควรมีความรู้สึกต่อทุกคนเท่ากันหมด คือมีความเมตตา หรือเคารพในความเป็นมนุษย์ของทุกคนเสมอกัน แต่เขาบอกว่า

"มันเป็นสิ่งเลวร้ายที่จะโก่งสหาย (comrade) มากกว่าที่จะโก่งเพื่อนพลเมือง เลวร้ายที่จะไม่ช่วยพี่ มากกว่าที่จะไม่ช่วยคนแปลกหน้า และเลวร้ายที่จะทำให้ พ่อเจ็บปวดมากกว่าที่จะทำให้คนอื่นทั้งหมดเจ็บปวด และความต้องการความ ยุติธรรมเพิ่มมากขึ้นตามระดับความรุนแรง (intensity) ของความรู้สึกในมิตรภาพ" (EN 1160a5-7)

ถ้าเราจะถือว่ามิตรภาพเป็นส่วนประกอบของชีวิตที่ดี (flourishing life) เราก็ต้องยอมรับว่า ความรู้สึกที่เป็นความรู้สึกส่วนตัว ที่มีต่อบุคคลเฉพาะ ซึ่งเป็นเครื่องบ่งบอกความเป็นมิตร เป็นส่วน ที่ทำให้ชีวิตเราดี และชีวิตจะดีไม่ได้ถ้าขาดสิ่งนี้ อริสโตเติลกล่าวไว้ในหลายที่ อย่างละเอียด เกี่ยวกับความรู้สึกที่มิตรมีต่อกัน เช่นที่ว่า

"การพบเห็นมิตรเป็นความสุข (เฉพาะอย่างยิ่งในยามทุกข์ยาก) และกลายเป็น เครื่องป้องกันความโศกเศร้า เพราะมิตรมีแนวโน้มที่จะปลอบประโลมเราทั้งโดย การอยู่ตรงนั้นและโดยคำพูดของเขา ถ้าเขาเป็นผู้รู้จักพูด เพราะว่าเขารู้ลักษณะนิสัยของเรา และรู้จักสิ่งที่ทำให้เราสุขและเศร้า แต่การเห็นมิตรเป็นทุกข์ในโชคร้าย ของเรา เป็นความทุกข์ เพราะทุกคนย่อมไม่อยากเป็นเหตุแห่งทุกข์สำหรับมิตร" (EN 1171b1-6)

เราเข้าใจได้ว่า เพราะมิตรปลอบประโลม ทั้งโดยคำพูดและโดยที่ไม่ต้องทำอะไรเลย และ เพราะมิตรเป็นผู้รู้จักและรักเรา จึงเป็นสิ่งเลวร้ายมากกว่าที่จะผิดต่อมิตร อริสโตเติลกำลังบอกว่า ในความสัมพันธ์ที่มีความเชื่อมั่น (trust) เราเชื่อว่ามิตรไม่ทำผิดต่อเรา และเขากล่าวว่าความเชื่อมั่นนี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมิตรภาพ (EN 1157a21-23) ความเชื่อมั่นนี้เกิดได้อย่างไร มันเกิดจากการที่ คนมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน "กินเกลือ"มาด้วยกัน "ถกปัญหาและแบ่งปันความคิดเห็น"ร่วมกัน (EN 1170b11-13) ในบริบทของการอาหารต่อกัน ที่พบตัวอย่างที่ดีที่สุดในมิตรภาพ (เพราะมิตรภาพ เป็นการเลือก สื่อนัยของการเป็นคนดี และคนดีสามารถแสดงความดีต่อผู้อื่นได้ดีกว่าคนอื่น) มนุษย์สามารถมีชีวิตที่ดี (flourishing life) ชีวิตที่ดีในความหมายของอริสโตเติลหมายถึงการที่ มีคนโศกและสุขไปกับเรา และหมายความว่าความสามารถของเราในการโศกและสุขไปกับคนอื่น ตัวตนที่เราเห็นในมิตรภาพ จึงเป็นตัวตนที่มีความรู้สึกส่วนตัว อ่อนไหว และมีความรัก

สอง นัยที่เกี่ยวกับความรู้ทางจริยธรรม อริสโตเติลกล่าวอยู่เสมอว่าความรู้ทางจริยธรรมต้องอาศัยประสบการณ์ และคนเราควรจะปรึกษาผู้ที่มีอายุและผู้ที่มีประสบการณ์ในเรื่องของการตัดสินใจทางจริยธรรม ในบริบทของมิตรภาพ เขากล่าวว่ามีมิตรเป็นผู้ร่วมสนทนาและแบ่งปันความคิดเห็น(แน่นอนว่าในเชิงจริยศาสตร์และปรัชญา) ความรู้ที่เราได้จากการสนทนากับมิตรจะมีไม่ได้เลยถ้ามิตรไม่มีประสบการณ์ต่างจากเรา การสนทนากับมิตรย่อมไม่เหมือนการพูดกับตัวเอง การสนทนากับมิตร เช่นเดียวกับการสนทนากับผู้ที่มีอายุ เป็นการแบ่งปันประสบการณ์ที่ต่างกัน เพราะมิตรเป็นคนที่เราเข้าใจ เพราะมีความรู้สึกร่วมกัน และมีความรู้จักใน "ลักษณะนิสัย สิ่งที่ทำให้เป็นสุขและเศร้า" ในแง่หนึ่งการที่มิตรมีประสบการณ์ต่างกัน ทำให้เราสามารถเรียนรู้ประสบการณ์ของมิตร ไม่ใช่เฉพาะในแง่ของการรับรู้ข้อมูลทางปัญญา แต่เป็นการเรียนรู้ในบาดแผล(trauma) ความสุขและเศร้า ในอดีตที่ผ่านมาของคนๆหนึ่ง และเราสามารถทำสิ่งนี้ได้เพราะเรารักมิตร ความรู้ที่เรามีในประสบการณ์ของมิตรไม่ใช่เป็นความรู้ที่ไม่มีอารมณ์เจือปน แต่เป็นความรู้ที่ร่วม (empathy) และความเห็นใจ(sympathy)ไปด้วย ถ้าเรามีมิตรเป็นผู้ที่ผ่านเหตุการณ์สังหารหมู่ชาวยิวในสงครามโลกครั้งที่สอง เราจะมีความรู้ในเหตุการณ์นั้นในแบบที่หาไม่ได้จากหนังสือประวัติศาสตร์และหนังสือคดี ถ้าเรามีมิตรที่เป็นคนที่รักในเพศเดียวกัน(หรือพ่อแม่ที่มีลูกเป็นเช่นนั้น) เราจะก้าวข้ามอคติของสังคมได้ทั้งในทางปัญญาและในทางความรู้สึกของเรา(อริสโตเติลเชื่อว่าความรู้ทางปัญญาอย่างเดียวไม่ทำให้คนเป็นคนดี) เพราะการที่เรา"เห็น" เข้าใจ และรักคนในบริบทเฉพาะ เราสามารถขยายขอบเขตการรับรู้(perception) ของเราให้กว้างขึ้น ลึกซึ้งขึ้น ในลักษณะที่จะเป็นไปได้เลยหากเราไม่มีความสัมพันธ์ส่วนตัว

ประเด็นสุดท้ายเกี่ยวกับเรื่องตัวตนในบริบทเฉพาะ ชักพเจ้าอยากจะทำเปรียบเทียบความคิดเรื่องมิตรภาพที่เราพบในอริสโตเติล กับความคิดเรื่องนี้ที่พบในที่อื่นเพื่อแสดงให้เห็นว่าการเห็นตัวตนในบริบทเฉพาะจำเป็นอย่างไรในความคิดของอริสโตเติล ซี เอส ลุยส์ (C.S. Lewis) กล่าวไว้ในหนังสือที่มีผู้กล่าวถึงกันมากเมื่อพูดถึงปรัชญาเกี่ยวกับมิตรภาพและความรัก โดยที่ลุยส์ให้ภาพของมิตรภาพที่ก้าวข้ามความเฉพาะเจาะจง เขากล่าวว่า

"คนในยุคโบราณเห็นว่า มิตรภาพจะเป็นความรักที่เป็นสุขและเป็นมนุษย์มากที่สุด (most fully human) ในหมู่ความรักทั้งหลาย เป็นมงกุฎของชีวิตและเป็นโรงเรียนฝึกคุณธรรม...ความชอบและความรัก (eros) เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับระบบ

ประสาทของเรามากเกินไป เรารู้สึกปั่นป่วนในท้องและในอก แต่ในมิตรภาพในโลกที่สว่าง สงบ มีเหตุผล ของความสัมพันธ์ที่เลือกมาโดยเสรี เราหนีพ้นจากสิ่งเหล่านั้น นี่เท่านั้นในบรรดาความรักทั้งหลายที่ดูจะยกระดับเราขึ้นในหมู่พระเจ้าและเทวดา...ในความรักเช่นนี้ เหมือนที่อีมเมอร์สันกล่าว ท่านรักข้าพเจ้าหรือไม่ หมายถึง ท่านเห็นสังขรณ์เดียวกันกับข้าพเจ้าหรือไม่...แน่นอนว่าเราไม่รู้เรื่องราวรายละเอียดของเพื่อนเลย มิตรภาพไม่เหมือนกับความรัก เพราะมิตรภาพไม่ตั้งคำถาม เราเป็นเพื่อนกับคนๆหนึ่งโดยไม่รู้และไม่ใส่ใจว่าเขาแต่งงานแล้วหรือเป็นโสด หรือเขาทำงานอะไร "สิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสำคัญ สิ่งที่เป็นความจริงของชีวิต" ("unconcerning things, matters of fact") เหล่านี้ ไม่มีผลกับคำถาม "ท่านเห็นสังขรณ์เดียวกันกับข้าพเจ้าหรือไม่" ในแวดวงของเพื่อน ทุกคนเป็นสิ่งที่เขาเป็นในตัวเขาเอง ไม่เป็นตัวแทนของอะไรนอกจากตัวเอง ไม่มีใครใส่ใจเกี่ยวกับครอบครัว หรืองาน ชนชั้นทางเศรษฐกิจ รายได้ เชื้อชาติ หรือประวัติศาสตร์ส่วนตัว...เพื่อนพบกันเหมือนเจ้าชายจากต่างรัฐที่มาพบกันพลัดถิ่น เป็นอิสระจากบริบทของแต่ละคน"¹⁴

เมื่อเทียบกับภาพของมิตรภาพที่ก้าวข้ามบริบทเฉพาะ เราสามารถเห็นได้ง่ายถึงความสำคัญของบริบทเฉพาะในความคิดเรื่องมิตรภาพของอริสโตเติล อย่างแรก คำถามว่าท่านรักข้าพเจ้าหรือไม่ สำหรับอริสโตเติล ไม่ได้แปลว่าท่านเห็นสังขรณ์เดียวกันหรือไม่ อริสโตเติลพูดถึงการ "กินเกลือ" ด้วยกัน การช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก โศกและเศร้า ติดตามความเป็นไปในชีวิตของกันและกัน เขาพูดถึงการที่เพื่อนใช้ชีวิตร่วมกันในที่เดียวกัน อริสโตเติลพูดถึงความเข้าใจทั้งหมดเหล่านี้เป็นความรู้ในบริบทของความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มาโดยการถามหรือตอบคำถามหรือโดยการตรวจสอบว่ามีตรามีความเห็นเดียวกันหรือไม่ มิตรในแบบอริสโตเติลถึงแม้ว่ามีความเห็นสอดคล้องกัน แต่มิตรภาพวางอยู่บนรากฐานของประวัติศาสตร์ร่วมกันเท่ากับที่วางอยู่บนรากฐานของความเห็นที่สอดคล้องกัน "สิ่งที่ไม่เกี่ยวข้องสำคัญ สิ่งที่เป็นความจริงของชีวิต" อันที่จริงแล้วเป็นสิ่งที่ทำให้เราเรียนรู้ลักษณะนิสัยของอีกฝ่ายหนึ่ง เราไม่สามารถเห็นความดีของมิตรได้

¹⁴ C.S. Lewis, "Friendship: The Least Necessary Love". Neera Kapur Badhwar, ed. *Friendship: A Philosophical Reader* (New York: Cornell University Press, 1993), pp. 39-47.

ถ้าเราไม่รู้ว่าในสถานการณ์จริงของชีวิตเขา เขามีแบบแผนของทางเลือกอย่างไร เราคิดไม่ได้เลยถึงมิตรที่เป็นอิสระจากบริบทเฉพาะเพราะเราไม่สามารถรู้จักคนที่ เป็นอิสระจากบริบทเฉพาะ ยิ่งไม่สามารถรักคนเช่นนั้น ดังนั้นจะเห็นว่าความเป็นตัวตนในบริบทเฉพาะมีความจำเป็นในมิตรภาพแบบอริสโตเติล สิ่งที่เป็นเรื่องสำคัญเช่น ความเชื่อใจ การมีความรู้สึกร่วม การรู้จักในกัน และกันถึงสิ่งที่ทำให้สุขและเศร้า เหล่านี้ล้วนเรียกร้องให้เราให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์และความเป็นไปของแต่ละคน อีกทั้งเราไม่อาจจินตนาการภาพของมิตรในแบบอริสโตเติลที่ไม่มีความรู้สึกลึกซึ้งไปกับมิตรภาพ อริสโตเติลพูดถึงความรู้สึกที่รุนแรง(intensity) ที่ทำให้มิตรภาพต่างจากความปรารถนาดี และพูดถึงการโศก(grief)ไปกับมิตร และการเสียใจที่ทำให้มิตรโศกเศร้า นี่ไม่ใช่โลกที่ปราศจากความรู้สึกส่วนตัว แต่ความรู้สึกส่วนตัวเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของมิตรภาพ

4.4 เหตุผลกับอารมณ์

"เพียงแต่มีมิตรอยู่ใกล้ก็เป็นสุขแม้ในยามโศกดีหรือโศกร้าย เพราะความโศกเบาบางลงเมื่อมีมิตรเศร้าเป็นเพื่อน เราอาจถามว่ามีมิตรมีความเศร้าอันเป็นเสมือนภาระเช่นกับเราหรือไม่ หรือหากไม่เอ่ยถาม เพียงการอยู่ตรงนั้นซึ่งนำมาซึ่งความสุข และการที่เรารู้ว่ามีมิตรคอยโศกไปกับเรา ก็ทำให้ความเจ็บปวดทุเลาลง" (EN 1171a29-33)

"ผู้ตัดสินทางจริยธรรมในแบบของอริสโตเติล คือผู้ที่เราสามารถไว้วางใจได้ที่จะอธิบายสถานการณ์อันซับซ้อน โดยกล่าวถึงรายละเอียดเฉพาะ และเจตสีของอารมณ์ ไม่ละเลยสิ่งใดที่มีความสำคัญเชิงจริยธรรม"¹⁵

ไม่เป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักศึกษาริชศาสตร์แบบอริสโตเติล ว่าอารมณ์มีความสำคัญในเชิงจริยศาสตร์ ผู้ที่มีพรเนติสจะมีความสอดคล้องกันระหว่างการใช้เหตุผล(rationality)และอารมณ์ความรู้สึก เป็นที่พูดถึงทั่วไปว่าผู้ตัดสินทางจริยธรรมแบบอริสโตเติลมีความสอดคล้องกันในจิตทั้งสามส่วนของเขา อริสโตเติลกล่าวว่า ผู้เป็นคนดีมีความปรารถนาได้ก็ปรารถนาด้วยจิต

¹⁵ Martha C. Nussbaum, *Love's Knowledge: Essays on Philosophy and Literature*. (New York: Oxford University Press, 1990), p. 84.

ทั้งหมด(EN 1166a14-15) ไม่มีความขัดแย้งกันในส่วนที่เป็นอารมณ์และเหตุผล เมื่อเราพิจารณาสิ่งที่อริสโตเติลกล่าวไว้ในฐานะคุณธรรมต่างๆ เราจะพบว่ามีความเชื่อมโยงกับอารมณ์ เช่น ความกล้าหาญ การมีอารมณ์ดี ความเป็นมิตร หรือแม้แต่ความทรนง สิ่งที่เป็นคุณธรรมและเป็นลักษณะนิสัย(states of character)เหล่านี้ ไม่อาจเข้าใจได้ถ้าเราไม่พิจารณาอารมณ์ที่ไปด้วยกัน เช่นเราไม่อาจพิจารณาคนที่เรียกว่าเป็นผู้กล้าหาญโดยไม่พิจารณาความรู้สึกไม่กลัว หรือพิจารณาความเป็นผู้มีอารมณ์ดีโดยไม่พิจารณาความรู้สึกโกรธที่พอเหมาะสมควรแก่สถานการณ์ เป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลยที่จะพิจารณาคุณธรรมแบบของอริสโตเติลโดยไม่ให้ความสำคัญกับอารมณ์ควบคู่ไปกับเหตุผล

ภายใต้กรอบความเข้าใจนี้เราจะเห็นว่าตัวตนในระบบจริยศาสตร์ของอริสโตเติลเป็นตัวตนที่มีทั้งด้านที่เป็นเหตุผลและด้านที่เป็นอารมณ์ อริสโตเติลกล่าวว่า

"คุณธรรมทางจริยศาสตร์เป็นลักษณะนิสัย (state of character) ที่เกี่ยวเนื่องด้วยทางเลือก และทางเลือกคือความปรารถนาที่จงใจ (deliberate desire) ดังนั้นในการที่ทางเลือกจะดี ทั้งการคิดหาเหตุผลต้องถูกต้องตามจริง (true) และ ความปรารถนา (desire) ต้องถูกต้องสมควร (right) และความปรารถนาต้องแสวงหาสิ่งที่การคิดหาเหตุผลเรียกร้อง" (EN 1139a23-26)

ในอีกที่หนึ่ง อริสโตเติลกล่าวว่า

"ความเป็นเลิศทางจริยศาสตร์เกี่ยวเนื่องด้วยความสุข (pleasure) และความทุกข์ (pain) คนเราทำชั่วเพราะต้องการแสวงหาความสุข ไม่ทำความดีเพราะต้องการหลีกเลี่ยงความทุกข์ ดังนั้นเราควรจะได้รับเลี้ยงดูมาแต่เด็ก เพื่อให้เราพอใจในสิ่งที่ควรและเป็นทุกข์ในสิ่งที่ควร ดังที่เพลโตกล่าวไว้ นี่คือการศึกษาก็ถูกต้อง" (EN 1104b9-14)

อย่างไรก็ดีถ้าเราจะเข้าใจว่าอริสโตเติลให้ภาพของเหตุผลเป็นส่วนหนึ่งและอารมณ์เป็นส่วนหนึ่ง โดยที่เหตุผลเป็นผู้ควบคุมอารมณ์ แล้วอริสโตเติลหมายความว่าอย่างไรเมื่อเขาพูดถึงการใช้

เหตุผลในทางจริยศาสตร์ อริสโตเติลมองการใช้เหตุผลในการตัดสินทางจริยธรรมอย่างไร แน่ใจว่า โฟเรนซิสไม่ใช่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ หรือความรู้ทางคณิตศาสตร์ อริสโตเติลไม่ได้กล่าวจำกัด ความการใช้เหตุผลทางจริยธรรมโดยตรง ดังนั้นอาจเป็นการช่วยให้เราเข้าใจมากขึ้น ด้วยการดูสิ่ง ที่มันไม่ได้เป็น

"สิ่งที่กล่าวมาแล้วได้รับการยืนยันโดยความจริงที่ว่า ขณะที่เด็กหนุ่มกลายเป็นนัก เรขาคณิต และนักคณิตศาสตร์ และมีความฉลาดในวิชาเช่นวิชาเหล่านี้ เป็นที่คิด กันว่าเด็กหนุ่มที่มีโฟเรนซิสไม่อาจหาได้แม้เพียงคนหนึ่ง เหตุก็คือ ความฉลาดเช่น ที่ว่านี้ไม่ได้เกี่ยวกับสิ่งสากลเท่านั้น แต่เกี่ยวกับสิ่งเฉพาะด้วย ซึ่งต้องอาศัย ความคุ้นเคยจากประสบการณ์ แต่เด็กหนุ่มขาดประสบการณ์ เพราะ ประสบการณ์ต้องอาศัยเวลา " (EN 1142a13-17)

ในอีกที่หนึ่งเขากล่าวว่า

"ไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะบอกว่าเราควรจะทำอะไร ต่อใคร ด้วยเรื่องอะไร นานเท่าไร และจุดไหนที่การกระทำที่ถูกตัดสินและการกระทำที่ผิดเริ่มต้น เพราะคนที่ทำ มากหรือน้อยไปนิดหน่อยก็ยังไม่ถูกตำหนิ เนื่องจากบางครั้งเราชื่นชมคนที่โกรธ ว่าเป็นลูกผู้ชาย (manly) และสมควรเป็นผู้ปกครอง จึงบอกไม่ได้ง่ายโดยคำพูดว่า เราต้องอยู่ห่างจากจุดพอดีแต่ไหนจึงเรียกว่าควรถูกตำหนิ เพราะการตัดสินนี้ ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงในกรณีนั้นๆ (particular facts) และขึ้นอยู่กับวิธีมอง (perception) ของเรา " (EN 1126b1-5)

เป็นอันว่า ความรู้ที่มาจากโฟเรนซิสไม่เหมือนกับความรู้ทางคณิตศาสตร์ เพราะว่าความรู้ ทางคณิตศาสตร์เป็นสิ่งที่เกี่ยวกับสิ่งสากล ในขณะที่ความรู้ทางจริยศาสตร์ขึ้นอยู่กับสิ่งเฉพาะ ข้อเท็จจริงในกรณีนั้น และวิธีมอง (perception) ของเรา แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่าวิธีมองของเรา ถูกต้อง อริสโตเติลดูเหมือนจะกำลังบอกว่าไม่มีกฎตายตัวที่เหมือนกันในทุกกรณี เช่นที่ว่า

"ปัญหาอย่างนี้เป็นเรื่องยากที่จะตัดสินอย่างแน่นอนลงไป มิใช่หรือ เพราะว่ามีความผันแปร (variations) หลายอย่าง ทั้งเรื่องที่ว่า การกระทำประโยชน์นั้นเป็นเรื่องใหญ่แค่ไหน ดึงงามและจำเป็นเพียงไร ที่เรารู้ก็แต่ว่าเราไม่ควรให้ทุกสิ่งแก่คนๆ เดียวกันในทุกกรณี และในกรณีส่วนใหญ่เราต้องตอบแทนคุณที่มีผู้ทำแก่เราก่อนที่จะทำประโยชน์แก่เพื่อน และต้องจ่ายหนี้เสียก่อนจะให้เงินยืมแก่เพื่อน แต่นี่ก็ไม่ถูกต้องเสมอไป...อย่างที่เรากล่าวแล้วว่า คำอธิบายเกี่ยวกับความรู้สึก และการกระทำ มีความตายตัว (definiteness) ได้เท่าที่มันจะมีได้เท่านั้น" (EN 1164b27-1165a14)

ดูเหมือนกับมีภาพรวมคร่าวๆว่า การคิด"ถูกต้อง"น่าจะเป็นอย่างไร แต่ที่ทั้งนี้เรา"บอกไม่ได้ง่ายว่าอยู่ห่างจากจุดพอดีแค่ไหนจึงควรถูกดำเนิน" และเราไม่ควรหาความตายตัวในเรื่องทางจริยศาสตร์ ในลักษณะเดียวกับที่เราหาความตายตัวจากนักคณิตศาสตร์(EN 1094b25-27) เมื่อบอกไม่ได้ง่ายและไม่ตายตัว แล้วเราจะรู้ได้อย่างไร อันที่จริงแล้วนี่เป็นคำถามหลักคำถามหนึ่งที่นักจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล(virtue ethicist)ถูกถาม เราจะรู้ได้อย่างไรว่าการกระทำอะไรถูกคุณธรรมในสถานการณ์เฉพาะหนึ่งๆ อาจเป็นประโยชน์ในการตอบคำถามของเราถ้าเราจะไปดูว่านักจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล เมื่อต้องอธิบายถึงการตัดสินทางจริยธรรม เขาอธิบายอย่างไร

โรซาลิน ฮิวส์เฮาส์(Rosalind Hursthouse)อธิบายว่า จริยศาสตร์แบบอริสโตเติล (virtue ethics) เป็นระบบจริยศาสตร์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวผู้ตัดสินทางจริยธรรม(agent based ethics) คำถามที่ถามไม่ใช่ว่า มีการกระทำอะไรที่ถูกที่สุดในสถานการณ์หนึ่งๆ แต่ถามว่าในกรณีนี้เราจะแสดงการกระทำอย่างไรที่จะสะท้อนความเป็นคนในลักษณะหนึ่ง(เช่น เป็นผู้ซื่อสัตย์) ¹⁶ นี่หมายความว่า หนึ่ง เราต้องหันไปดูผู้ที่เราถือว่าเป็นคนดี ว่าในกรณีนี้คนดีจะตัดสินอย่างไร นี่ตรงกับสิ่งที่อริสโตเติลพูดไว้ในนิโคมาเคียน ที่บอกว่า

"ของอย่างเดียวกันเป็นที่พึงใจของบางคนและเป็นที่ไม่พอใจของคนอื่น ... แต่ในกรณีต่างๆเหล่านี้สิ่งที่ปรากฏในความรู้สึกนึกคิดของคนดี (that which appears to

¹⁶ Rosalind Hursthouse, *On Virtue Ethics* (New York: Oxford University Press, 2001), p. 30.

the good man) ถูกคิดว่ามันเป็นเช่นนั้นจริงๆ ถ้านี้ถูกต้อง เหมือนที่มันดูว่าจะถูกต้อง คุณธรรมของคนดีและตัวคนดีเองเป็นมาตรฐานวัดสิ่งต่างๆ" (EN 1176a10-20)

สอง การเป็นคนซื่อสัตย์มีความหมายมากกว่าการไม่โกหก ถ้าการซื่อสัตย์คือการพูดตรงกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในทุกกรณี นี่จะเป็นสูตรสำเร็จตายตัว และเราไม่จำเป็นต้องหันไปหาคนดีเพื่อดูตัวอย่าง แต่นักจริยศาสตร์แบบอริสโตเติลชี้ให้เห็น เหมือนกับที่อริสโตเติลเองพยายามจะชี้ให้เห็นว่าในสถานการณ์จริงที่มีตัวแปรหลายอย่าง การตัดสินใจแบบสูตรสำเร็จจะเป็นปัญหา ในวิธีคิดแบบอริสโตเติล คนที่มีลักษณะนิสัยดีจะเลือกกระทำในอันที่จะสะท้อนความเป็นคนดี โดยการกระทำที่สะท้อนการเป็นคนดีอาจมีได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับสถานการณ์ การหันไปดูคนดี ก็เพราะ"คนดี"เป็นคนในสถานการณ์เฉพาะ การที่เราดูคนดีเพื่อจะดูว่าคนดีแต่ละคนมีการตัดสินใจอย่างไรในสถานการณ์จริง เฮิร์สท์เข้าส์อธิบายว่า

"เราคิดถึงลักษณะนิสัย (character traits) ว่ามีอะไรมากไปกว่าความโน้มเอียงหรือความชอบที่จะกระทำ...เราคิดถึงคนซื่อสัตย์ว่าเป็นคนที่มีแนวโน้มที่จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่ไม่ซื่อสัตย์ และกระทำการกระทำที่ซื่อสัตย์ในลักษณะหนึ่ง เช่น พร้อมเต็มใจทำ ไม่ลังเลที่จะทำ ทำด้วยความระมัดระวัง ตามเหตุที่สมควร คนซื่อสัตย์จะรีบแก้ไขข้อเข้าใจผิดที่คำพูดของเขาทำให้คุณเข้าใจผิด โดยที่การเข้าใจผิดนั้นก่อประโยชน์แก่ตัวเขาเอง...เราคาดหวังให้พวกเขาไม่เห็นด้วย ไม่ชอบ และเสียใจกับความไม่ซื่อสัตย์ ในการสนทนากันเราหวังให้พวกเขาปกป้องปกป้อง คนที่ซื่อสัตย์ เป็นคนจริงหรือเป็นเรื่องสมมติก็ตาม และไม่คบค้ากับคนไม่ซื่อสัตย์...เราหวังให้พวกเขารู้สึกเป็นทุกข์เมื่อคนใกล้ชิดเป็นคนไม่ซื่อสัตย์ ไม่ถือสาคำวิจารณ์ที่ซื่อสัตย์ ประหลาดใจ ตกใจ ถูกทำให้โกรธ (อย่างสมควรแก่กรณี) ด้วยการกระทำไม่ซื่อสัตย์ที่เห็นอยู่ตาตา..."¹⁷

¹⁷ Ibid., pp. 11-12.

จากภาพของคนดีของเฮิร์สท์เฮาส์ ทำให้เราเห็นว่าการเป็นคนดี มีความหมายมากกว่าการทำถูก คนดีในความหมายที่เป็นลักษณะนิสัย(state of character)ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้สึกสมควรและกระทำที่เหมาะสมแก่สถานการณ์ การเป็นคนดีเกี่ยวข้องกับโพเนลิสอย่างไร อริสโตเติลกล่าวว่าผู้ที่มีโพเนลิสย่อมเป็นคนดี (EN 1144b1) หมายความว่า โพเนลิสเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเห็น(perception) ความรู้สึก แนวโน้มของการแสดงออก และความเป็นตัวตนทั้งหมดโดยรวม ในแบบหนึ่งซึ่งสอดคล้องกับคุณธรรม การคิดแบบนี้มีนัยว่าโพเนลิสเป็นมากกว่าการหาการกระทำที่ถูกต้อง โพเนลิสเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งตัวตนแบบหนึ่ง ดังได้กล่าวแล้วว่าอริสโตเติลแยกแยะโพเนลิสว่าไม่เหมือนกับคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพราะโพเนลิสเกี่ยวข้องกับกรณีเฉพาะ ประสบการณ์ในกรณีเฉพาะทำให้เราเป็นคนดีได้อย่างไร ประสบการณ์ทำให้เรามีตัวตนในแบบที่เป็นคนดีได้อย่างไร อริสโตเติลกล่าวว่า

"เราควรใส่ใจกับคำพูดที่ไม่ได้แจ่มแจ้งพิสูจน์ (undemonstrated sayings) และความเห็นของผู้มีประสบการณ์และมีอายุ หรือของผู้มีโพเนลิส ไม่น้อยไปกว่าการแจ่มแจ้งพิสูจน์ (demonstrations) เพราะเหตุว่า ประสบการณ์ได้ให้ดวงตาดูมองได้ถูกต้องเที่ยงตรง (an eye that see aright) แก่พวกเขา" (EN 1143b12-15)

เราจะเข้าใจความข้อนี้อย่างไร ที่เรารู้ อย่างหนึ่งก็คือ"ดวงตาดูมองได้ถูกต้องเที่ยงตรง" ไม่ได้เป็นดวงตาที่เห็นข้อสรุปทางตรรกะ ความถูกต้องเที่ยงตรงเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิด และเกี่ยวข้องกับความเป็นตัวตนที่เที่ยงตรง ข้าพเจ้าคิดว่าเรามาถึงปัญหาสองข้อ คือหนึ่ง ประสบการณ์ในสถานการณ์เฉพาะทำให้เรามีความคิด มีความรู้สึก และมีตัวตน ที่สอดคล้องกับความดีอย่างไร และสอง เราได้ภาพที่ไม่ลงตัวของอารมณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หนึ่ง ถ้าความฉลาดทางอารมณ์เป็นความรู้สึกนึกคิดและความเป็นตัวตนทั้งหมด เราไม่สามารถอธิบายได้ว่าการเห็นชีวิตมามากในแง่มุมต่างๆ ทำให้เราเป็นคนดีอย่างไร และสอง ถ้าเราเห็นว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่วิ่งตามการใช้เหตุผล เช่นในกรณีหนึ่งถ้าเราพิจารณาแล้วเห็นว่า คนดีย่อมกระทำการและยอมมีความรู้สึกอย่างนี้เราก็จึงมีอารมณ์ไปตามที่เห็นสมควร เราจะได้ภาพของอารมณ์ที่แปลก และอริสโตเติลก็ไม่ได้พูดถึงอารมณ์ที่เป็นอารมณ์กลางๆ แต่เขาพูดถึงอารมณ์ที่มีความรุนแรงด้วย เช่น ความโกรธในสิ่งที่สมควร ความรักในคนที่สมควร รวมถึงการ โศกและสุขไปกับคนที่รัก ออกจะ

แปลกถ้าคนตีพิจารณาแล้ว(ด้วยเหตุผล) เห็นว่าสถานการณ์หนึ่งควรโกรธ แล้วจึงโกรธ แน่นอนเรา อาจคิดได้ว่า อารมณ์ไม่ได้วิ่งตามการใช้เหตุผล แต่อารมณ์ที่ถูกฝึกมาแล้ว(ตามเหตุผล)ก็วิ่งไปในทางเดียวกับเหตุผลโดยอัตโนมัติ แต่เมื่อเรามาดูการใช้เหตุผลในทางจริยธรรมเราก็ไม่เห็นว่าการใช้เหตุผล หรือ"ดวงตาที่มองได้ถูกต้องเที่ยงตรง" และนำมาซึ่งการมองที่ถูกต้อง(right perception) เป็นอย่างไร(ซึ่งต่างจากความรู้ทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์) และนำไปสู่การเป็นคนดีอย่างไร โดยที่เราไม่ได้มีอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องตั้งแต่แรก เช่นถ้าเราเห็นเด็กหนาวตาย ข้างถนน คนดีที่มีคุณธรรมของการเอื้อเฟื้อ(generosity) ย่อมช่วยเหลือ และไม่ใช่ว่าช่วยเหลือ ต้องช่วยเหลือด้วยความรู้สึกสลดไปกับความอยุติธรรมของสังคม และความสงสารเด็ก ถ้าเราจะบอกว่าความรู้สึกเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นหลังจากการพิจารณาเห็นความไม่ถูกต้อง(ถึงแม้จะเกิดพร้อมกัน แต่มาทีหลังในแง่ที่เป็นผลของการพิจารณา) แต่การเห็นว่าสิ่งนี้ไม่ถูกต้องมาจากไหน ถ้าอริสโตเติล ไม่ได้กำลังพูดถึงกฎประโยชน์สุข หรือ กฎของค่าน้ำ(ซึ่งเขาไม่ได้พูด) เราอาจคิดว่าการตัดสิน (judgement)ว่านี่เป็นสิ่งไม่ถูกต้อง เป็นไปตามหลักของคุณธรรม แต่การเข้าใจคุณธรรมว่า หมายความว่าอย่างไรในสถานการณ์หนึ่ง ต้องอาศัยพรเนลิส ดังนั้นเราเห็นการอ้างอิงที่เป็น วงกลม

เอริสท์เข้าสู่พูดถึงความคิดหนึ่งที่น่าสนใจ โดยกล่าวถึงพรเนลิสว่าเป็น"ความเป็นผู้ใหญ่" (mental maturity)¹⁸ ความต่างระหว่างเด็กและผู้ใหญ่เป็นความสืบเนื่องกัน(continuum) ดังนั้น อริสโตเติลจึงบอกว่า ประสบการณ์ให้ดวงตาที่เที่ยงตรง เพราะยังผู้ที่มีประสบการณ์มากยิ่งขึ้นมีความ เป็นผู้ใหญ่ได้มาก เอริสท์เข้าสู่ไม่ได้อธิบายความเป็นผู้ใหญ่ว่าเป็นอย่างไร แต่เราพอจะคิดต่อไปได้ ว่า ความเป็นผู้ใหญ่ประกอบไปด้วยความเข้าใจสถานการณ์ต่างๆในหลายแง่มุม(ซึ่งการมี ประสบการณ์ช่วยชี้ให้เห็นว่ามีแง่มุมอะไรบ้าง) และความเข้าใจย่อมไม่ใช่เป็นความเข้าใจในข้อมูล (data) เท่านั้น(ซึ่งไม่ทำให้เรามีความรู้สึกร่วม หรือเป็นคนดีได้) แต่ความเข้าใจต้องเป็นความเข้าใจ แบบผู้ใหญ่ที่ผ่านประสบการณ์ รวมถึงความรู้สึกต่างๆมากมาย และเข้าใจความเป็นไปใน สถานการณ์ต่างๆ รวมถึงเข้าใจความรู้สึกและความคิดของผู้คน(นี้ทำให้เราเป็นคนดีได้ เพราะมัน ทำให้ความเห็นใจ ความปรารถนาดี ความมีจิตใจอ่อนโยน เป็นไปได้) การมองพรเนลิส ไม่ใช่ ในทาง"ความคิด" เหมือนที่เรามองการคิดหาเหตุผล แต่เป็น"ความเข้าใจ" ทำให้ภาพของอริสโตเติล ถูกเข้าใจได้มากกว่า เพราะมันจะช่วยแก้ปัญหาว่าทำไมพรเนลิสทำให้คนเป็นคนดี(ในขณะที่อริสโต

¹⁸ Ibid., pp. 14-15.

เดวิดโต้แย้งว่า ความรู้แบบโลกาภิวัตน์ ไม่ทำให้คนเป็นคนดี – EN 1145b25-27) ถ้าเราเห็นพรเนลิสว่าเป็นความเข้าใจ เราก็ต้องยอมรับว่า ความเข้าใจนี้ต่างจากความรู้ หรือต่างจากการคิดหาเหตุผล ไม่ใช่ด้วยข้อมูลที่ได้ที่ต่างกัน แต่เป็นรูปแบบ (mode) ของการรับรู้ที่ต่างกัน ตัวอย่างเช่นความเข้าใจปัญหาการทำแท้งในทางข้อโต้แย้งทางจริยศาสตร์ แตกต่างจากความเข้าใจปัญหานี้หากคนใกล้ตัวเป็นผู้ตกอยู่ในสถานการณ์ และเมื่อเรามีความเข้าใจแบบหลังเราจะไม่มองปัญหานี้เหมือนเดิมอีกต่อไป เพราะถึงแม้เราจะมีความเข้าใจในทางข้อโต้แย้งทางจริยศาสตร์แต่เราจะมี ความเข้าใจในสถานการณ์เฉพาะด้วย(ซึ่งอริสโตเติลกล่าวย้าว่าเป็นเรื่องสำคัญ) เราจะมีความรู้(เพราะรู้สึกร่วม) กับคนที่อยู่ในสถานการณ์ซึ่งเป็นคนใกล้ชิด และเมื่อเราพบกับสถานการณ์นั้นอีกในที่ไหนก็ตาม เราจะมีจุดอ้างอิง(point of reference) ที่ทำให้เรา"เข้าใจ"คนจริงที่อยู่ในสถานการณ์นั้นๆ และเนื่องจากคนที่มีอายุย่อมมีประสบการณ์ต่างๆผ่านเข้ามามากมายและมีความเข้าใจแบบนี้ได้มาก อริสโตเติลจึงกล่าวว่า เราควรฟังผู้มีอายุ แม้เขาจะไม่สามารถแจ่มแจ้งการตัดสินใจของเขาได้ด้วยเหตุผล แต่ว่าเขามีดวงตาที่มองได้ถูกต้องเที่ยงตรง

ความคิดในแนวนี้ตรงกับความคิดของนุสบัม ที่กล่าวถึงอารมณ์ในฐานะที่เป็นที่มาของความรู้ในทางจริยศาสตร์แบบอริสโตเติล

"อริสโตเติลไม่ได้แยกการรับรู้ (cognitive) และ การรู้สึก (emotive) อย่างชัดเจน อารมณ์สามารถเล่นบทบาทของการรับรู้ และการรับรู้ ถ้าจะมีข้อมูลที่ดี ต้องใช้การทำงานของด้านที่เป็นอารมณ์ (emotive elements) ไม่เป็นที่น่าประหลาดใจที่ การเลือก (choice) ถูกจำกัดความเป็นความสามารถที่อยู่ระหว่าง ปัญญา (intellectual) และความปรารถนา (passional) มีส่วนของทั้งสองฝ่าย อริสโตเติลกล่าวว่ามันอาจถูกอธิบายว่าเป็น การตัดสินใจที่อยู่บนความปรารถนา (desiderative deliberation) หรือ ความปรารถนาที่เป็นการตัดสินใจ (deliberative desire) (EN 1113a10-12, 1139b3-5) "¹⁹

การมองว่าอารมณ์เป็นรูปแบบของการรับรู้(mode of perception) ทำให้เราเห็นภาพของความสัมพันธ์ระหว่างอารมณ์และเหตุผลในอริสโตเติล มีความสลับซับซ้อนมากกว่าภาพที่เป็นปกติ

ของเหตุผลและอารมณ์ที่แยกเป็นต่างหากจากกันชัดเจน โดยที่เหตุผลเป็นฝ่ายปกครองอารมณ์ นี้ไม่ได้หมายความว่าเหตุผลและอารมณ์เป็นสิ่งเดียวกัน หรือไม่สามารถพิจารณาแยกกันได้ เพียงแต่เป็นการบอกว่า ในการตัดสินใจทางจริยธรรมตามแบบอริสโตเติล มีพลวัตระหว่างเหตุผลและอารมณ์ ไม่ใช่เป็นการ"รู้"ของเหตุผล และเป็นการ"ตาม"ของอารมณ์ แต่อารมณ์เป็นแบบของการรับรู้ที่จะมีผลกับการใช้เหตุผล และการใช้เหตุผลก็มีผลกับอารมณ์ แน่่อนว่าการคิดในแนวนี้ตรงกับสมมติฐานของนักทฤษฎีฝ่ายที่คิดว่า อารมณ์คือการรับรู้(cognitive theory of emotion) ซึ่งเสนอว่าอารมณ์เป็นสิ่งที่สะท้อนการตัดสินใจคุณค่า ในลักษณะนี้อารมณ์ไม่ได้เป็นสิ่งที่ไม่มีที่มา ไม่มีเหตุผล(และไม่มีสาเหตุ) เราจะไม่โกรธในเรื่องที่เราไม่รู้สึกรู้ว่าควรโกรธ ไม่ยินดีในเรื่องที่รู้สึกว่าจะควรยินดี ทุกครั้งที่เรามีอารมณ์เราตัดสินใจคุณค่าว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดีสำหรับเรา

อย่างไรก็ดี ผู้ที่คิดในแนวนี้มีภาระต้องอธิบายสิ่งที่อริสโตเติลพูดไว้ไปในทางที่ว่า เหตุผลเป็นผู้ปกครองอารมณ์ เช่นคำพูดที่ว่า

"ส่วนที่เป็นความต้องการ (the appetitive) และส่วนที่เป็นภาคของความปรารถนา (the desiring element) มีส่วนร่วมในการใช้หลักเหตุผล (rational principle) เมื่อมันฟังและทำตามหลักเหตุผล ... และถ้าส่วนนี้จะถูกกล่าวว่ามีหลักเหตุผล สิ่งที่มีหลักเหตุผล (และสิ่งที่ไม่มี) จะเป็นได้สองลักษณะ หนึ่งคือมีหลักเหตุผลในความหมายตรง และมีในตัวเอง สองคือมีความโน้มเอียงที่จะทำตามหลักเหตุผลประหนึ่งเราทำตามบิดา" (EN 1103a1-4)

เราจะเข้าใจคำพูดนี้ได้อย่างไร ในข้อความข้างต้นนี้อริสโตเติลกล่าวว่าส่วนที่เป็นความต้องการและความปรารถนา จะมีส่วนร่วมในเหตุผลด้วยการทำตามประหนึ่งบุตรทำตามบิดา แต่อย่างที่เราได้กล่าวแล้วว่า เราไม่อาจเข้าใจสิ่งที่อริสโตเติลพูดถึงการให้เหตุผลในทางจริยศาสตร์ได้ ถ้าเราเข้าใจเหตุผลในลักษณะที่เป็นเหตุผลเชิงตรรกะเหมือนในการทำคณิตศาสตร์ และอริสโตเติลก็ระวังที่จะแยกแยะว่ามันไม่เป็นเช่นนั้น นุสบัมพูดถึงโฟเรนสิสในแง่ของการรับรู้ที่ดี (good perception)

¹⁹ Martha C. Nussbaum, *Love's Knowledge*, p. 78.

"เราอาจพูดว่า ผู้ที่มีการมองเห็นทางจริยธรรม (practical insight) จะสร้างความเปิดกว้างทางอารมณ์ และสร้างการตอบสนองต่อสถานการณ์ ในการที่จะจัดการกับสถานการณ์ใหม่ บ่อยครั้งสิ่งที่นำเธอไปสู่การรับรู้ที่เหมาะสม (appropriate recognitions) จะเป็นการตอบรับทางอารมณ์ (passional response) ของเธอ ไม่ใช่การคิดที่ไม่มีอารมณ์ (detached thinking) "นี่เป็นสถานการณ์ที่มีตรรกะ ต้องการความช่วยเหลือ" สิ่งนี้จะถูก "เห็น" ก่อนโดยอารมณ์...การเห็นที่ดี (good perception) เป็นการรู้จัก หรือรับรู้ธรรมชาติของสถานการณ์ทางจริยธรรม ตัวตนทั้งหมด (the whole personality) เห็นมันอย่างที่มีมันเป็น...อารมณ์เป็นแบบของการเห็น การตอบสนองของอารมณ์เป็นส่วนประกอบของการรู้ หมายถึงการรับรู้ และรู้จักอย่างแท้จริง นี่คือการที่เราตอบสนอง "ในเวลาถูกต้อง ต่อสิ่งที่ถูกต้อง ต่อคนที่ถูกต้อง ด้วยเป้าหมายที่ถูกต้อง ในทางที่ถูกต้อง เป็นสิ่งที่เหมาะสมและดีที่สุด และนี่คือลักษณะของความเป็นเลิศ (EN 1106b21-3)"²⁰

ถ้าเราเข้าใจโฟรเนซิสว่าเป็นการที่ตัวตนทั้งหมดมีความเห็นที่ถูกต้องต่อสถานการณ์เฉพาะหน้า โดยที่อารมณ์เป็นแบบของการเห็น และการตอบสนองของอารมณ์เป็นส่วนประกอบของการรู้ เรายังจะพอยแยกแยะว่าอารมณ์ที่ว่านี้ ไม่ใช่เป็นความต้องการ (appetite) และความปรารถนา (desire) อาจมีความซับซ้อนในส่วนที่เป็นความรู้สึกของเรามากไปกว่าการคิดรวมกันว่าทุกอย่างที่เป็นความรู้สึก เช่น ความต้องการ ความปรารถนา อารมณ์ เป็นของอย่างเดียวกัน การคิดเช่นนั้นเป็นการเอาเหตุผลเป็นที่ตั้ง และสิ่งที่เป็นอื่นไปจากเหตุผลถูกรวมให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน โดยที่สิ่งต่างๆเหล่านั้นอาจมีความแตกต่างที่สำคัญอยู่ เช่นว่า ถ้าอารมณ์เป็นการตัดสินคุณค่าและเป็นส่วนหนึ่งของโฟรเนซิส เรายังอาจมีความต้องการและความปรารถนาที่เลือกจะทำตามหรือไม่ทำตามสิ่งที่เป็นการตัดสินคุณค่านั้นได้ การเข้าใจโฟรเนซิสในแบบนี้ ทำให้เราตอบได้ว่า เหตุใดโฟรเนซิสจึงทำให้คนเป็นคนดี

มิตรภาพเกี่ยวข้องกับโฟรเนซิสที่ดีความในแบบนี้อย่างไร มิตรภาพทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงระหว่างอารมณ์และความรู้ อริสโตเติลกล่าวว่า เพียงแต่อยู่ใกล้มิตรก็เป็นสุข เพราะมิตร

²⁰ Ibid., p. 79.

ปลอบประโลมเราด้วยคำพูด และแม้เพียงการอยู่ที่เดียวกันแม้ไม่มีคำพูดก็เป็นความสบายใจ เพราะมิตรเป็นผู้ที่รู้จักลักษณะนิสัยของเราและรู้ว่าสิ่งใดเป็นสุขและทุกข์สำหรับเรา(EN 1171b1-4) ข้าพเจ้าเชื่อว่าอริสโตเติลไม่เพียงแต่หมายถึงการที่มิตรรู้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวเรา แต่มิตรมีความรู้ที่มาจาก การมีความรู้สึกร่วมกันกับเราด้วย ในบริบทของความสัมพันธ์ มีความรู้ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างคนสองคน นุสบัมกล่าวว่า

"ความรู้ในความรักไม่ใช่เป็นภาวะ หรือ การทำงาน ของคนๆเดียว แต่เป็นวิธีที่ซับซ้อนของการเป็นอยู่ (complex way of being) การรู้สึก และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นคนหนึ่ง...ความรู้เช่นนี้ไม่ได้เป็นอิสระจากหลักฐาน โดยมากแล้วมันถูกสร้างจากความใส่ใจที่มีมาเป็นเวลานาน ความใส่ใจที่ให้หลักฐานเกี่ยวกับคนอื่นหนึ่ง เกี่ยวกับตัวเราเอง และเกี่ยวกับแบบแผนของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสองคน"²¹

เมื่อพิจารณาในแง่นี้เราอาจเห็นได้ว่า ความรู้ที่เกิดขึ้นในบริบทของมิตรภาพเป็นตัวอย่างของความรู้ประเภทเดียวกับที่เราพูดถึง เมื่อเราพูดถึงโฟเรนสิส เพราะความรู้แบบนี้เกิดในบริบทเฉพาะ มาจากหลักฐานที่เห็นผ่านเวลายาวนาน เป็นการใช้เหตุผลพิจารณา และเป็นการเข้าถึงทางอารมณ์ด้วย ข้าพเจ้าอยากจะเสนอว่า เมื่ออริสโตเติลพูดถึงคนดี ซึ่งมีความฉลาดในการตัดสินใจเรื่องราวทางจริยธรรม (ที่นุสบัมใช้คำว่า คนที่"เห็น"เรื่องราวด้วยตัวตนทั้งหมดของเขา) อริสโตเติลกำลังพูดถึงความรู้ประเภทที่มีในระหว่างเพื่อน แน่แน่นอนว่าการรู้จักเพื่อนของเราไม่ใช่เป็นการรู้จักทางปัญญาเท่านั้น(ถึงแม้จะเป็นการรู้จักทางปัญญาด้วย) อริสโตเติลให้ภาพของมิตรที่สุขและโศกไปด้วยกัน(EN 1166a8-9) และกล่าวว่าความปรารถนาดีต่างจากความรู้สึกเป็นมิตร (friendly feeling) เพราะความปรารถนาดีไม่มีความปรารถนาที่รุนแรง(intensity of desire) ซึ่งเป็นสิ่งที่มากับความรู้สึกเป็นมิตร และความรู้สึกเป็นมิตรนี้มีนัยถึงความสนิทชิดเชื้อ(intimacy) ซึ่งความปรารถนาดีไม่มี(EN 1166b30-34) การรู้จักมิตรจึงเป็นการมีอารมณ์ร่วมไปกับมิตร (empathy) และการมีความเห็นอกเห็นใจต่อมิตร(symphy) เป็นการรู้จักที่มากจากการสนิทชิดเชื้อที่มากจากการพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เป็นการรู้จักความคิดและความรู้สึกของกันและกันเป็นเวลานาน ในบริบทของมิตรภาพ เรา"เห็น"คนอื่นคนหนึ่ง "ด้วยตัวตนทั้งหมด"ของเรา ผู้ที่มีความเป็นผู้ใหญ่ใน

²¹ Ibid., p. 274.

แบบที่เฮิร์สเฮาส์พูดถึง และมีการเห็นที่ดี(good perception)แบบของนุสบัม น่าจะเป็นผู้ที่ป็นสามารถมองเห็น(discern)และเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ประหนึ่งว่ากำลังมองเห็นและเข้าใจมิตรของตน ข้าพเจ้ากำลังเสนอว่ามิตรภาพระหว่างคนดีเป็นกระบวนการเรียนรู้และหล่อหลอมทางจริยธรรมมากไปกว่าที่เราเข้าใจ อริสโตเติลกล่าวถึงการที่คนดีอยู่ด้วยกันและหล่อหลอมบุคลิกภาพให้เป็นคนดียิ่งขึ้น และคนเลวทำอย่างเดียวกัน(EN 1172a7-14) เพราะว่าคนที่คบค้ากันทำตามแบบกัน และมีการตัดสินใจร่วมกัน แต่ข้าพเจ้าเห็นว่ามิตรภาพยังเป็นการฝึกหัดในคุณธรรม (training in virtue) อีกด้วย เพราะในมิตรภาพ เราเห็นและมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนด้วยตัวตนทั้งหมดของเรา เรามีความเข้าใจเพื่อนซึ่งเป็นทั้งความเข้าใจทางปัญญาและเป็นความเข้าใจทางอารมณ์ ซึ่งสอดคล้องเป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกัน พุดในอีกแง่หนึ่ง ในมิตรภาพเรามีความรู้(awareness) ในแบบหนึ่ง ซึ่งเป็นการรับรู้ที่เป็นองค์รวม คือเป็นการรับรู้ด้วยด้านที่เป็นปัญญาและความรู้สึก และเป็นการรับรู้ในด้านที่เป็นสากล(เราเลือกคบเพื่อน เพราะความดีของเขา แสดงว่ารู้จักความดีนั้นมาก่อน)และในด้านที่เป็นตัวตนเฉพาะ(เพื่อนมีความหมายต่อเราในฐานะคนๆนี้ แทนที่ไม่ได้โดยคนอื่น) ความรู้แบบที่เกิดในระหว่างคนสองคนในความสัมพันธ์เป็นความรู้ที่นุสบัมอธิบายว่า ไม่ได้เป็นการทำงานของคนๆเดียว ไม่ได้เป็นความรู้ที่เราเป็นผู้มองดู และมองดูสิ่งที่อยู่นอกตัวเรา ความรู้แบบนี้เป็นความรู้ที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ การอาหาร การเฝ้าดูและการถูกเห็นระหว่างคนสองคน ดังนั้นในมิตรภาพ เราเห็นบทบาทและความสำคัญของอารมณ์ มากไปกว่าการโศกและสุข มีอารมณ์ร่วมไปกับมิตร กล่าวคือเราเห็นภาพของตัวตนที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในมิติต่างๆของจิตใจ เป็นตัวตนที่รอบด้าน(holistic) และเป็นบริบทที่ทำให้เราเห็นว่าการแบ่งแยกเหตุผลและอารมณ์เป็นสองขั้วที่ขัดแย้งกัน ไม่ตรงกับประสบการณ์จริงในความสัมพันธ์